

Korte Jenna & Lämsä Sini

Erityisherkkä lapsi varhaiskasvatuksen sosiaalisessa ympäristössä

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustiede, erityisesti varhaiskasvatus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Erityisherkkä lapsi varhaiskasvatuksen sosiaalisessa ympäristössä (Korte Jenna, Lämsä Sini)

Kandidaatin tutkielma, 49 sivua, 7 liitesivua

huhtikuu 2019

Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää, miten erityisherkkä lapsi käyttäytyy päiväkodin lapsiryhmässä ja miten kasvattaja voi tukea erityisherkkän lapsen sopeutumista lapsiryhmään. Erityisherkkyyks on eli aistitiedon käsittelyn herkkyys on synnynnäinen käyttäytymistapa, jota esiintyy joka viidennellä ihmisellä, eli myös päiväkotiympäristöstä löytyy erityisherkkiä lapsia. Varhaiskasvattajan tulee toteuttaa varhaiskasvatusta yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti ottaen huomioon lapsen hyvinvoinnin. Tämän myötä erityisherkkä lapsi pystyy olemaan oma itsensä osana päiväkotiryhmää.

Toteutamme kandidaatin tutkielmamme laadullisena tutkimuksena. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla etsimme oleelliset asiat, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme. Teoreettisen viitekehiksemme keskeisimmät käsitteet ovat erityisherkkyyks ja sen ilmeneminen lapsella sekä varhaiskasvatus ja tarkemmin ottaen päiväkodin varhaiskasvattaja ja lapsiryhmä. Tarkastelemme erityisherkkyyttä alle kouluikäisillä lapsilla päiväkotikontekstissa. Näiden käsitteiden pohjalta syntyy ymmärrys, kuinka erityisherkkä lapsi näyttää päiväkotiryhmässä ja kuinka kasvattaja voi tukea erityisherkkää lasta.

Päiväkodissa erityisherkkät lapset eroavat muista lapsista toiminta- ja reagoititavoiltaan. Lapsuuden kokemukset vaikuttavat pitkälle aikuisikään saakka, joten varhaiskasvatuksessa luotu pohja itsetunnolle ja sen kehittymiselle on tärkeä. Kasvattaja tukee erityisherkkää lasta olemalla sensitiivinen ja turvallinen aikuinen, joka toimii kiireettömästi etenkin uusissa tilanteissa ja keskustelee avoimesti herkkyydestä sekä erityisherkkän että koko lapsiryhmän kanssa.

Avainsanat: erityisherkkyyks, herkkyys, lapsi, varhaiskasvatus, päiväkotii, varhaiskasvattaja

University of Oulu

Faculty of Education

Highly Sensitive Child In The Social Environment Of The Kindergarten (Korte Jenna, Lämsä Sini)

Bachelor's thesis, 49 pages, 7 appendices

April 2019

The purpose of this thesis is to find out how a highly sensitive child behaves in a kindergarten child group and how the teacher of early childhood education can support a sensitive child to adapt in the child group. High sensitivity, or sensory processing sensitivity, is a congenital behavior that occurs in every fifth person. Therefore, there are also highly sensitive children in the day care environment. Early childhood educators should implement early childhood education on an equal and equal basis and consider the child's well-being. As a result, highly sensitive child is able to be a part of a daycare group.

We carry out our bachelor's thesis as a qualitative research. With the help of the descriptive literature review, we are looking for the most important things that will answer our research questions. The most important concepts of our theoretical framework are high sensitivity or sensory processing sensitivity and its manifestation in the child. Other main framework is early childhood education, and more specifically the teacher of the early childhood education and the group of children in the kindergarten. This thesis pays attention to highly sensitive children under school age in the context of day care. Based on these concepts there is an understanding of how a sensitive child appears in a daycare group and how a breeder can support a child with high sensitivity.

Highly sensitive children differ from other children in their way of action and response to environment and social stimuli. The experiences of childhood seem to last long until adulthood so the basis for self-esteem and its development created in early childhood education is important. The adults of early childhood education supports highly sensitive child by being a sensitive and safe adult who works hastily especially in new situations and discusses openly about the sensitivity with the children.

Keywords: Highly Sensitive Child, Early childhood, Teacher of the Early Childhood Education, Kindergarten, Sensory Processing Sensitivity

Sisältö

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	3
3 TUTKIMUSMENETELMÄNÄ LAADULLINEN TUTKIMUS, KUVAILEVA KIRJALLISUUSKATSAUS SEKÄ AINEISTOLÄHTÖINEN SISÄLLÖNANALYYSI	5
4 AIEMPI TUTKIMUS JA HISTORIA	7
5 KESKEISET KÄSITTEET	11
5.1 Aistitiedon käsittelyn herkkyys eli erityisherakkyys	11
5.2 Erityisherakkyys lapsella	14
5.3 Varhaiskasvatus.....	17
5.4 Päiväkodin varhaiskasvattaja	20
5.5 Päiväkodin lapsiryhmä	22
5.6 Yhteenveto	24
6 ERITYISHERKKÄ LAPSI PÄIVÄKODIN SOSIAALISESSA YMPÄRISTÖSSÄ	25
7 KASVATTAJA TUKEMASSA ERITYISHERKÄN LAPSEN KEHITYSTÄ	28
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	33
9 POHDINTA	36
LÄHTEET	39
LIITEET	43
Liite 1	43
Liite 2	48

1 JOHDANTO

“- Kuka sinulla on mukanasi? kysyi Muumipeikko.

- Ninni, sanoi Tuu-tikki. - Lapsen nimi on Ninni. Hän piti vieläkin ovea auki. Ketään ei tullut.

- No jaa, Tuu-tikki sanoi ja kohautti harteitaan. - Olkoon sitten ulkona, jos on niin ujo.

- Mutta eikö hän kastu? kysyi Muumipeikon äiti. - Mahtaakohan se paljonkaan haitata, kun on näkymätön, Tuu-tikki vastasi, tuli peremmälle ja istuutui.

Perhe lopetti sienien puhdistuksen ja odotti selitystä.

- Tiedättehän, että jos jotakuta säikäyttää kovin usein, hän muuttuu helposti näkymättömäksi, sanoi Tuu-tikki pistäen suuhunsa maamunan, joka muistutti pientä mukavaa lumipalloa. - No jaa. Tuota Ninniä säikäytteli pahasti eräs täti, joka oli ottanut tytön hoiviinsa, vaikkei pitänyt hänestä. Tapasin tädin ja hän oli kauhea. Ei vihainen, käsitätkö, sellaisenhan voi ymmärtää. Hän oli vain jäätävän kylmä ja ironinen.

- Mitä on ironinen? kysyi Muumipeikko.

- No, kuvittele, että liukastut limasieneen ja läsähdät istumaan keskelle puhdistettuja sienitä, sanoi Tuu-tikki. - Tietenkin odotat äitisi suuttuvan, se olisi luonnollista. Mutta ehei, hänpä ei suutukaan, sanoo vain kylmästi ja musertavasti: - Ymmärrän, että tuo on sinun käsityksesi tanssimisesta, mutta olisin kiitollinen, ellet tanssisi ruoassa. Suunnilleen sellaista on ironia.

- Hyi miten epämiellyttävää, sanoi Muumipeikko.

- Eikö olekin, myönsi Tuu-tikki. - Ja juuri sillä tavalla se täti puhui, hän oli ironinen aamusta iltaan. Lopulta lapsen ääriviivat alkoivat häipyä ja muuttui näkymättömäksi. Viime perjantaina häntä ei näkynyt enää ollenkaan. Täti antoi hänet minulle ja sanoi, ettei hän todellakaan voi huolehtia sukulaisesta, joita hän ei edes näe.”

(Jansson, 2010, 89-90)

Muumi-tarinassa esiintyvä Ninni - näkymätön tyttö kuvaa hyvin tämän tutkielman aihepiiriä ja tarkoitusta. Erityisherkkyyks on mielenkiintoinen ja monia yksilöitä koskettava aihe - joidenkin tutkimusten mukaan jopa joka viides ihmisistä on erityisherkkä. Havaintojemme mukaan herkät lapset muuttuvat helpommin näkymättömiksi, jos sosiaalisessa ympäristössä ilmenee tunnekyllmyyttä. Herkkä lapsi tuntuu ottavan myös pahaa tarkoittamattomat kommentit tai toiminnan vahvasti itseään loukkaavana ja voi sen johdosta vetäytyä kuoreensa. Olemme lisäksi havainneet, että herkät lapset jäävät usein räiskyvimpien ja vaativimpien lasten varjoon - herkät lapset tuntuvat usein olevan ryhmänsä “helppoja” lapsia kuuliaisuutensa ja tunnollisuutensa vuoksi, ja he muuttuvat myös sen takia näkymättömiksi aikuisten silmissä. Tämä voi johtaa siihen, että he jäävät ilman tarvitsemaansa aikuisten tukea.

Päädyimme tutkimaan tätä aihepiiriä osittain omien henkilökohtaisten kokemustemme kautta, sillä tunnistamme herkkyyden piirteen myös itsessämme. Näemme erityisherkkyyden voimavarana, sillä koemme että tunteiden ja aistimusten syvälinen käsittely auttaa yksilöä havaitsemaan sellaisia asioita ja vivahteita, jotka muuten voisivat jäädä huomaamatta. Olemme havainneet, että herkät yksilöt tuntevat voimakkaasti – niin ilot kuin surutkin. Tämä on mielestämme valtava rikkaus ihmisen elämässä. Toisaalta, voiko vahva tunteiden kokeminen ja kyky lukea keskustelukumppanin eleiden pieniä vivahteita olla myös haitallista? Hankaloittaako se herkän ihmisen vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa? Muun muassa näitä kysymyksiä pohdimme lähtiessämme tutkimaan tätä aihetta.

Nyky-yhteiskunta tuntuu arvostavan ja ihannoivan ulospäinsuuntautuneisuutta sekä itsensä esille tuomista. Kokemustemme ja havaintojemme mukaan herkät ihmiset taas useimmiten välttelevät erityisesti tuntemattomien ihmisten huomion keskipisteenä olemista sekä ottavat itselleen tilaa uusissa tilanteissa ja toimivat vasta harkinnan jälkeen. Pohdimme, millaista herkän lapsen arki on ympäröivässä maailmassa, jossa rohkeutta pidetään arvokkaana ominaisuutena ja sivusta seuraavia lapsia pyritään - hyvántahtoisesti toki – kasvattamaan ja ohjaamaan ulospäinsuuntautuneemmiksi osallistujiksi.

Herkillä lapsilla on normaalit sosiaaliset taidot ja usein he ovat ylenpalttisen empaattisia, mutta he tarvitsevat tukea itseluottamuksensa vahvistamisessa, jotta he voivat osallistua ryhmän toimintaan rohkeasti ja omana itsenään. Erityisherkkyyks on suhteellisen uusi termi ja tämän tutkielman tarkoituksena olisikin tuoda tähän piirteeseen liittyviä positiivisia ominaisuuksia erityisesti kasvattajien tietoisuuteen. Herkät lapset tarvitsevat aikuisen tukea ja apua herkkyytensä tunnistamisessa ja sen valjastamisessa hyötykäyttöön, sillä piirre on pysyvä ominaisuus, jota ei saa poistettua - eikä mielestämme tarvitsekaan.

Tutkielman pyrkimyksenä on myös poistaa virhetulkintoja erityisherkkyyteen liittyen. Tarvitsemme herkkien ihmisten luovuutta, harkitsevaisuutta ja kauneudentajua ympäröivässä maailmassamme, joka on usein hektinen ja äänekäs. Erityisherkkien lasten ja aikuisten herkkyydestä on hyötyä joskus kovassakin maailmassamme, sillä herkät tuovat yhteiskuntaan syvempää näkemystä ja herkät lapset voivat tulevaisuudessa oikeanlaisilla kasvatusmetodeilla tarjota erilaisille aloille jopa murroksellisia tapoja toimia.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksemme yhtenä tavoitteena on auttaa kasvattajia tunnistamaan erityisherälle lapselle ominaisia piirteitä ja toimintamalleja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa päiväkodissa sekä esiopetuksessa. Toisena tavoitteena on löytää keinoja erityisherkan lapsen tukemiseen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen ympäristöissä. Tieto aiheesta auttaa kasvattajia ymmärtämään herkkää lasta, ja toimimaan lapsen psykososiaalisen kehityksen kannalta optimaalisella tavalla niin, että lapselle muodostuu positiivinen käsitys itsestään ja kyvyistään. Positiivinen minäkuva on merkittävässä roolissa lapsen sopeutumisessa päiväkodin sosiaaliseen ympäristöön, ja myöhemmässä elämässä se vaikuttaa myös muihin uusiin sosiaalisiin ympäristöihin sopeutumisessa. Pohdimme, kuinka moni erityisherkkä lapsi jää mahdollisesti vaille tarvitsemaansa tukea tietämättömyyden takia, sillä aihe on vielä suhteellisen tuore ja tämän takia tieteelliset suomenkieliset julkaisut ovat harvinaisia. Erityisherkkyyteen liittyvä tutkimustieto tuntuu painottuvan pääosin vanhempiin lapsiin sekä aikuisiin, ja alle kouluikäisiin liittyviä tuloksia on haasteellista löytää ja sen takia sovellamme löytämäämme tietoa varhaiskasvatukseen.

Tutkielmamme pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin;

1. Millä tavalla erityisherkan lapsen herkkyys näyttäytyy hänen toimiessaan osana päiväkodin lapsiryhmää?
2. Miten kasvattaja voi edesauttaa erityisherkan lapsen sopeutumista päiväkotiin?

Kuten aiemmin on todettu, erityisherkkyydestä löytyy niukasti tutkimustietoa Suomessa, mutta kansainvälinen tutkimustyö on ollut laajempaa. Erityisesti viime vuosina tutkimustieto aiheesta on lisääntynyt. Näissä tutkimuksissa erityisherkkyydestä on useimmiten käytetty sen tieteellistä termiä *sensorisen integraation herkkyys* tai *aistitiedon käsittelyn herkkyys*. Käytämme tutkimuksessamme termiä “erityisherkkyyys”, sillä se kattaa nämä kummatkin tieteelliset termit ja on myös yleisesti käytetty suomennos. Lisäksi käytämme myös termiä

herkkyys. Suomenkielisen tutkimustiedon lisääntyminen aiheesta olisi tervetullutta, joten tavoitteenamme on tavoittaa tämän tutkielman avulla lisää kasvatusalan ammattilaisia sekä myös lasten elämään läheisesti liittyviä henkilöitä, jotta he voisivat saada aiheesta lisää tietoa ja tukea sen avulla erityisherkkää lasta esimerkiksi uusissa sosiaalisissa tilanteissa.

3 TUTKIMUSMENETELMÄNÄ LAADULLINEN TUTKIMUS, KUVAILEVA KIRJALLISUUSKATSAUS SEKÄ AINEISTOLÄHTÖINEN SISÄLLÖNANALYYSI

Tutkimuksemme toteutetaan tutkijatriangulaatiossa. Yksinkertaisimmillaan triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten tutkijoiden, teorioiden, tietolähteiden tai metodien yhdistämistä (Tuomi, 2018). Tutkielmamme laaditaan yhteistyössä kahden tutkijan kesken. Projektin alussa olemme laatineet tutkimussuunnitelman, jonka avulla lähdemme työstämään aihetta. Suunnitelman yhtenä tärkeänä osana oli työtehtävien sekä aihealueiden jakaminen niin, että tutkielmasta tulisi selkeä ja johdonmukainen. Etsimme tietoa itsenäisesti ja tapasimme säännöllisesti kootaksemme lähteemme tutkimuskysymyksiä vastaavaksi kokonaisuudeksi, sekä etsiäksemme tietoa myös yhdessä. Valitsimme tutkimuksen työstämistavaksi yhteistyön, sillä sen avulla saamme aiheeseemme erilaisia näkökulmia sekä vuoropuhelua, joka edesauttaa aiheen sekä lähteiden kriittistäkin tarkastelua. Yhteistyössä toteutettu tutkimus on helpompi toteuttaa laajemmin kuin yhden tutkijan tekemä, sillä tietolähteitä on mahdollista käydä läpi enemmän samassa ajassa kuin yksin tehtynä.

Tutkielman aineisto koostuu kotimaisista sekä kansainvälisistä artikkeleista, kirjallisuudesta sekä luotettavina pitämistämme internetlähteistä. Olemme etsineet tietoa erilaisista tietokannoista, kuten Oula-Finnasta, Elsevieristä, Researchgatesta ja Google scholarista. Hakutermeinä käytimme muun muassa hakusanoja; childhood, environment, temperament, sensory processing sensitivity (SPS), sensitivity, högkänsliga barn, herkkyyys ja erityisherkkyyys.

Tutkimusaineisto rajattiin tutkimussuunnitelmamme mukaisesti tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä koskeviin lähteisiin. Lähdimme kartoittamaan tarvittavaa aineistoa tutkimalla kasvatustieteisiin sekä aistitiedon käsittelyn herkkyyteen liittyviä julkaisuja. Pääasiallisina lähteinä erityisesti aistitiedon käsittelyn herkkyyteen eli erityisherkkyyteen toimivat kansainväliset julkaisut kotimaisen tutkimustyön vähyyden vuoksi. Pyrimme etsimään yhteyksiä varhaiskasvatuksen ja esikoulun sekä erityisherkkyyden välillä tutkimuskysymyksemme mukaisesti. Tutkimuksemme tyyppi on laadullinen tutkimus ja tutkimusmetodeina käytämme kuvailevaa kirjallisuuskatsausta sekä sisällönanalyysia. Laadullinen tutkimus antaa meille liikkumavaraa metodien käytön suhteen ja se helpottaa

tämän tutkimuksen tekemisessä, sillä aiheitamme on tutkittu melko vähän, joten lähteet koostuvat hyvin erilaisista aineistoista.

Laadullinen tutkimus voidaan karkeimmillaan ymmärtää aineiston ja analyysin muodon kuvaukseksi, johon ei sisälly numeraalista kuvausta (Eskola & Suoranta, 1998). Laadulliseen tutkimukseen kuuluu myös kerronnallinen tutkimus, jota myös tämä tutkimus osittain edustaa. Kertominen ja kertomusten tulkitseminen on luontainen tapa tehdä tutkimusta silloin, kun halutaan ymmärtää ihmisiä ja heidän toimintaansa. Kertomisen avulla voidaan hankkia ja muodostaa tietoa sekä välittää sitä toisille. Jokaista tarinaa ei toisaalta voida pitää totuutena sellaisenaan, vaan niiden luotettavuutta joudutaan prosessin jokaisessa vaiheessa arvioimaan. Monet tieteen tekemisen perusasiat nivELYVÄT laadullisen tutkimuksen kerronnallisuuteen; tietoa hankitaan ja siitä raportoidaan, luotettavuutta arvioidaan sekä keskustellaan kriittisesti tiedeyhteisössä. (Heikkinen, 2018.)

Toteutamme tutkimuksemme kuvailevan kirjallisuuskatsauksen metodien avulla. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa on tarkoituksena tiivistää aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Käsiteltävästä aiheesta voidaan antaa sen avulla laaja kuva, sekä kuvailla käsiteltävän aiheen historiaa. (Salminen, 2011, 7.) Kuvaileva, eli kerronnallinen tutkimus kohdistaa huomionsa kertomuksiin sekä tiedon välittäjänä ja rakentajana toimivaan kertomiseen. Tutkimuksen ja kertomuksen välistä suhdetta voitaisiin tarkastella esimerkiksi niistä näkökulmista, että toisaalta tutkimuksen materiaaleina on käytetty kertomuksia, mutta toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää kertomukseksi, joka on tuotettu maailmasta. (Heikkinen, 2018.)

Tutkimuksemme yhtenä tutkimusmetodina toimii lisäksi aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkijan tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta toiminnan logiikka. Tässä metodissa liikkeelle lähdetään siitä, että tutkijat päättävät ennen analyysiä, mutta tutkimusaineiston keräämisen jälkeen sen, millaista toiminnan logiikkaa tai tyyppillistä kertomusta lähdemme etsimään. Tämän jälkeen tutkimusaineisto pelkistetään, eli jätetään siitä pois tutkimusongelman kannalta epäolennainen informaatio. Tämä tehdään kuitenkin, niin, ettei tärkeä informaatio poistu karsimisen mukana. (Vilka, 2017.) Tässä tutkimuksessa pyrimme löytämään keräämestämme tutkimusaineistosta toiminnan logiikan erityisherkkyyden sekä siihen liittyvien haasteiden ja varhaiskasvatuksen väliseen suhteeseen liittyen.

4 AIEMPI TUTKIMUS JA HISTORIA

Psykiatrian erikoislääkäri, lääketieteen tohtori ja psykoterapeutti Juhani Mattila on yksi suomalaisista herkkyytutkijoista. Hän on kirjoittanut aiheeseen liittyviä kirjoja sekä tehnyt siitä tutkimustyötä. Mattilaa on myös haastateltu muun muassa sanomalehdissä aiheen tiimoilta. Teoksessaan “Herkkyyys ja sosiaaliset pelot” (2014, 11-12) hän mainitsee sveitsiläisen psykiatrin Carl Jungin (1875-1961), joka on tehnyt havaintoja herkkyydestä ja sen eroista eri ihmisillä 1900-luvun alussa. Jung havaitsi, että eroamme toisistamme aistiemme osalta siinä, kuinka tarkasti ne toimivat ja kuinka pieniin ärsykkeisiin reagoimme. Mattilan mukaan korostunut sensitiivisyys perustuu biologiaan, eikä ole muutettavissa. Nämä piirteet näkyvät jo vastasyntyneillä sekä sitä seuraavina vuosina pienillä lapsilla. Tällainen herkkyyys ulkopuolisille ärsykkeille tulisi käsittää positiivisena ominaisuutena, mutta nykyaikana sen säilyttäminen on haasteellinen tehtävä. Aistiherkkyys on älykkyyden osa, sillä se tarkoittaa samaa kuin hyvä havaintokyky. Ihmisten välinen viestintä on suuremmilta osiltaan sanatonta, joten ihmiset, joilla on hyvä havaintokyky huomaavat sellaisia vivahteita keskustelukumppaninsa sanojen välissä, joita ei-herkkä ei huomaisi. (Mattila, 2014, 16-17.) Mattilan (2014, 11-12) mukaan lähes kaikki jännittäjät ovat aistiherkkiä, eli he vastaanottavat tavallista enemmän informaatiota siitä mitä on meneillään ympärillä olevassa sosiaalisessa tilanteessa, sekä heidän omassa mielessään. Esimerkkinä hän käyttää ajatusta siitä, että herkkä ihminen kuulee mitä hänelle sanotaan, mutta hän kiinnittää sanoja enemmän huomiota siihen, millä tavalla asia sanotaan ja millainen kasvojen ilme puhujalla on. Toisena esimerkkinä hän mainitsee herkkien ihmisten erilaisuuden tunteen, sillä usein heidän kuulee sanovan, että he ovat aina tunteneet olevansa jollakin tavalla erilaisia ja haavoittuvampia kuin koulukaverinsa tai sisaruksensa.

Yhdysvaltalainen psykologian tohtori Stephen Suomi on tutkinut herkkyyden ilmenemistä erilaisten tutkimusmetodien kautta rhesusapinoiden avulla. Elaine Aron viittaa omassa teoksessaan Suomen tutkimukseen 1980-luvun lopulla, jonka tuloksena todettiin, että lapsuuden kokemukset vaikuttavat herkillä apinoilla vahvemmin tulevaisuuden kannalta. Tutkimus toteutettiin siirtämällä herkkä apinan poikaset taitavan ja sensitiivisen emon hoidettavaksi, joten tutkimuksen metodien vuoksi sitä on hankalaa toteuttaa sellaisenaan ihmisillä. Tuloksissa taitavampien emojen kasvattamat poikaset osoittivat kehityksellistä varhaiskypsyyttä sekä parempaa stressinsietokykyä. Lisäksi niistä tuli useammin sosiaalisten ryhmiensä johtajia (Aron 2013, 12; Higley & Suomi 1989).

Myös psykologi ja tohtori Michael Pluess on yksi herkkyyteen perehtynyt tutkija. Pluessin tutkimusartikkelista (2015, 138-143) kävi ilmi, että herkkyyttä on löydetty useilta eri eliölajeilta ihmisen lisäksi. Esimerkikiksi sitä on löydetty aurinkoaivien, hiiriltä sekä seeprapeipoilta. Pluessin tutkimus tuki Jungin, Suomin, ja muiden herkkyytutkijoiden näkemystä; herkät ihmiset reagoivat ympäristöönsä voimakkaammin – negatiivisessa ympäristössä myös negatiiviset vaikutukset olivat vahvempia. Toisaalta taas myönteisen ympäristön positiiviset vaikutukset olivat voimakkaampia herkille yksilöille. Tutkimuksessa otettiin esille ympäristön vaikutuksiin liittyen myös se, kuinka erityisherkkä lapsi voi olla ujo ja introvertti oudoissa tilanteissa, mutta tutussa tilanteessa ja ympäristössä tämä sama lapsi voi käyttäytyä kuten ei-herkkä lapsikin.

Suomalainen filosofian tohtori Sylvi-Sanni Manninen (1914-2009) on tehnyt elämäntyönsä herkkyyttä tutkien muun muassa Lontoon, Harvardin, Brandeisin ja myöhemmin myös Suomen yliopistoissa. Herkistä lapsista puhuttaessa Mannisen päätelmä lapsuuden kokemusten vaikutuksista aikuisuuteen oli yhtenevä useiden muiden herkkyyttä tutkineiden tutkimustulosten kanssa; herkillä lapsilla herkkyyys ja kauneuden taju näkyvät jo varhaisessa vaiheessa heidän ensimmäisinä elinvuosinaan. Tämän takia myös esimerkiksi koulumaailmassa tapahtuneet negatiiviset kokemukset vaikuttavat lapseen voimakkaasti jo varhain ja herkistä lapsista puhuttaessa pysyvät lapsen muistoissa aikuisuuteen asti. Konkreettisenä esimerkkinä vastaavasta tapauksesta Manninen käytti nuorta naista, joka törmäsi alakouluikäiseen ystäväänsä kadulla. Tämä ystävä oli menossa juhlimaan heidän yhteisen entisen opettajansa syntymäpäiviä. Nuori nainen oli ymmällään tästä, sillä hän muisti edelleen, kuinka tämä opettaja oli lyönyt ystävän käden liitutaalua vasten, kun hän ei ollut ymmärtänyt ohjeita. Nuori nainen ihmetteli miksi kukaan haluaisi mennä tuollaisen tapahtuman jälkeen juhlimaan opettajaa, mutta ystävä ei edes muistanut koko tapausta. (Manninen, 2014, 23-25.) Herkillä onkin taipumus vältellä tai ahdistua tietyistä tilanteista, jos ne muistuttavat liikaa menneisyydessä tapahtunutta huonoa kokemusta (Aron, 2013, 14-15).

Manninen ei puhunut tutkimuksissaan erityisherkistä; hän käytti poikkeuksellisen herkistä ihmisistä termiä väri-ihminen. Havainnoiltaan sekä sisäiseltä reagoinniltaan vähemmän herkkiä hän kutsui muoto-ihmisiksi. (Manninen, 2014, 9-10.) Mannisen tutkimusraportin mukaan väri-ihmiset - eli herkät - erottaa ympäristöstään vain hieno raja. Tämän johdosta he reagoivat voimakkaasti ympäristöönsä. Muotoihmiset selviytyvät ympäristön ärsykkeistä järkeilemällä ja ilman tunteilua. Manninen kuitenkin painottaa, ettei hänen tarkoituksensa ole jakaa ihmisiä esimerkiksi hyviin ja huonoihin, vaan tarkastella tutkimuksissaan herkkien väri-

ihmisten elämää ja heidän kohtaloitaan. Hänen mukaansa herkkää ihmistä haavoittaa toisten kokema väärä ja herkät kokevat myös luonnon runtelun voimakkaasti. Esimerkiksi Mannisen väri-ihmiseksi määrittelemä kirjailija Helvi Hämäläinen sanoi Suomen Luonto-lehden haastattelussa (1995), että hän suree jokaista kaadettua puuta. Myös eräs kalifornialainen yliopistossa työskentelevä nuori totesi, ettei hän henno katkoa kukkia. Tämä nuori osoittautui myöhemmin väri-ihmiseksi. (Manninen, 2014, 21-23.)

Yhdysvaltalainen psykologian tohtori, psykoterapeutti ja tutkija Elaine N. Aron on tehnyt pitkäaikaista tutkimusta erityisherkkyydestä. Hän on ollut mukana useissa tutkimusryhmissä, joissa erityisherkkyyttä on tutkittu muun muassa haastattelututkimusten, toiminnallisen magneettikuvauksen sekä erilaisten pitkittäistutkimusten avulla. Aron on myös julkaissut aiheeseen liittyen teokset "Erityisherkkä ihminen" sekä "Erityisherkkä lapsi". Teokset sisältävät laajan tieteellisten tutkimusten kattauksen erityisherkkyyteen liittyen ja ovat aiheeseen liittyen niin kutsuttuja klassikkoteoksia. Aron on kehittänyt tutkimustensa pohjalta termin "erityisherkkä ihminen" (eng. *Highly Sensitive Person*) kuvaamaan ilmiötä. (Aron, 2013.)

Aronin teoksessa "Erityisherkkä lapsi" (2015, 20-21) hän mainitsee saksalaisesta Bielefeldin yliopistossa tehdystä väitöskirjasta, joka perustui tutkimukseen johon osallistui yli 900 ihmistä. Tutkimuksessa todettiin, että erityisherkkyyys ei ole vain ulottuvuus, vaan erityisherkkät ihmiset muodostavat oman ryhmänsä, joilla on muuhun väestöön verrattuna erilainen tapa käsitellä ja havaita ärsykeitä (Borries, 2012).

Aronin teoksen *Erityisherkkä lapsi* (2015, 21) mukaan maailma tarvitsee taidolla kasvatettuja erityisherkkiä, sillä hänen mukaansa me tarvitsemme harkitsevia mieliä, hienovaraista yksityiskohtien huomioimista, kykyä tuntea syvästi sekä kokonaiskuvan ymmärrystä. Herkät ihmiset tarvitsevat rohkeutta ja rohkaisua, jotta he saavat äänensä kuuluville ja pääsevät puolustamaan kantaansa. Tämän toteamuksensa hän perustaa ajatukselle siitä, että ei-herkät voivat olla usein lyhytnäköisempiä ajattelussaan ja pinnallisempia tunnekokemuksessaan ja se voi hankaloittaa tärkeiden ongelmien selvittämistä.

Umeån yliopistossa Ruotsissa on julkaistu erityisherkkiin koululaisiin liittyvä empirinen eli kokemusperäinen tutkimus vuonna 2013. Tutkimus toteutettiin osin haastattelututkimuksena; itsensä herkiksi luokittelevat koululaiset vastasivat erityisherkkyyteen liittyvien tutkimusten avulla luotuihin kysymyksiin siitä, millä tavalla he kategorisoivat itsensä erityisherkiksi ja kuinka he uskovat herkkyytensä vaikuttavan oppimiseensa sekä sosiaaliseen kehitykseensä.

He vastasivat myös kysymyksiin siitä, millaiset toimenpiteet auttaisivat heitä parantamaan tilannettaan koulumaailmassa. Kyselytutkimuksen keskeisin tulos liittyi koululaisten tunteeseen siitä, että erityisherät lapset eivät koe oloaan turvalliseksi isoissa oppilasryhmissä, sillä oppimisympäristö koettiin liian suureksi ja sitä kautta vaativaksi. Kyselyyn vastanneet erityisherät koululaiset kokivat myös, että heitä pidetään virheellisesti ujoina, introvertteina tai erilaisina. (Eklund Tegar, 2013.)

5 KESKEISET KÄSITTEET

Tutkielmamme keskiössä ovat varhaiskasvatus sekä erityisherkkyyks. Varhaiskasvatus on laaja käsite, joten tämän tutkimuksen osalta olemme rajanneet varhaiskasvatuksen koskemaan päiväkodin ja esiopetuksen sosiaalista ympäristöä, johon kuuluvat päiväkotiympäristön lapset sekä aikuiset eli kasvattajat. Lapsen erityisherkkyyks liittyy kiinteänä osana varhaiskasvatukseen ja sen laadukkaaseen toteuttamiseen herkän lapsen kohdalla, sillä lapset viettävät päiväkodin ja esiopetuksen sosiaalisissa ympäristöissä ison osan arjestaan. Varhaiskasvatuksen laadukkaasta toteuttamisesta vastaavat varhaiskasvatuksen ammattilaiset – muun muassa varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen erityisopettajat sekä lastenhoitajat. Varhaiskasvatuksen toteuttamista ohjaavat muun muassa Suomen perustuslaki, varhaiskasvatuslaki, Yhdistyneiden kansakuntien sopimus lapsen oikeuksista sekä varhaiskasvatuslakiin perustuva Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys “Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet”.

Lapsiryhmä ja ryhmän aikuiset muodostavat varhaiskasvatuksen sosiaalisen ympäristön. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksemme kohdistuu tähän sosiaaliseen ympäristöön ja siihen, miten erityisherkän lapsen ominaispiirteet vaikuttavat hänen toimintaansa päiväkodin lapsiryhmässä. Lisäksi pohdimme lapsiryhmän aikuisten merkitystä erityisherkän lapsen sopeutumiseen ja toimimiseen päiväkodin sosiaalisessa ympäristössä eli lapsiryhmän sisällä.

5.1 Aistitiedon käsittelyn herkkyys eli erityisherkkyyks

Erityisherkkyyks eli aistitiedon käsittelyn *herkkyys* (eng. Sensory processing sensitivity, SPS) sekoitetaan usein sen samankaltaisen nimityksen takia aistitiedon käsittelyn *häiriöön*. Ne ovat kaksi eri asiaa, sillä aistitiedon käsittelyn herkkyys eli erityisherkkyyks ei ole sairaus tai vika. (Aron, 2013, 16.) Aistisäätelyhäiriö on hyväksytty kahteen diagnostiseen luokittelujärjestelmään (Ayres, 2008, 22), mutta erityisherkkyyttä ei löydy diagnoosiluokituksesta. Tutkija Elaine Aron käyttää termiä *erityisherkkä ihminen* (eng. highly sensitive person, HSP) puhuttaessa aistitiedon käsittelyn herkkyydestä. Aistitiedon käsittelyn herkkyys on temperamentti, joka on 20:llä prosentilla väestöstä (Jagiellowich & Aron & Aron, 2016). Tyttöjen ja poikien osuus on yhtä suuri. Jatkossa myös tässä tutkimuksessa puhutaan erityisherkstä tai herkstä lapsesta.

Erityisherhät tekevät yksityiskohtaisia havaintoja ympäristöstään, sekä punnitsevat jokaisen tilanteen tarkkaan ennen toimintaa verrattuna niihin, jotka käyvät toimeen nopeasti ja impulsiivisesti. Kyky yksityiskohtaiseen havainnointiin on synnynnäinen. Tämän takia sekä herkäät aikuiset että lapset ovat yleensä harkitsevia, luovia, empaattisia, älykkäitä, intuitiivisia ja tunnontarkkoja. Esimerkiksi suuri samanaikaisten ärsykkeiden määrä tai kovat äänet uuvuttavat heidät muita nopeammin. Erityisherhät koettavat välttää tällaisia tilanteita ja siitä syystä heitä saatetaan pitää varautuneita ja arkoina, tai suorastaan ilonpilaajina. Ylikuormittuessaan he vaikuttavat ulkopuolisen silmään helposti yliherkiltä tai heikkohermoisilta. (Aron, 2015, 32-33.)

Sylvi-Sanni Mannisen kuvaa herkkiä yksilöitä väri-ihmisiksi. Väri-ihmisiä kuvataan ujoiksi, eksyneiksi, hiljaisiksi ja yksin puuhasteleviksi. (Manninen, 2014, 24.) Heidät erottaa ympäristöstään vain hieno raja – he reagoivat voimakkaasti asioihin, joita muut eivät välttämättä edes huomaa (Manninen, 2014, 22). Huomiokyvystään huolimatta erityisherkkien kuulo, näkö, haju- tai makuaisti eivät välttämättä ole tavallista tarkempia. Pääasiassa kyse on siitä, että tiedon prosessointi heidän aivoissaan on tavallista huolellisempaa. Prosessointi ei kuitenkaan tapahdu pelkästään aivoissa, vaan myös selkäytimessä, sillä erityisherkillä ihmisillä voi olla muita nopeammat refleksit. Samalla he reagoivat voimakkaasti kipuun, lääkkeisiin ja nautintoaineisiin. Heidän immuunijärjestelmänsä on tavallista reaktiivisempi ja heillä on paljon allergioita. Voitaisiin ajatella, että heidän koko kehonsa on suunniteltu tunnistamaan ja havaitsemaan tarkasti kaikenlaiset erilaiset ärsykkeet. (Aron, 2015, 33.)

Elaine Aron on kehittänyt lyhenteen “EVÄS” (eng. “DOES”), jonka tarkoituksena on auttaa ymmärtämään erityisherkkyyden piirrettä paremmin. Lyhenteessä kirjain “E” (eng. “Emotional reactivity”) merkitsee emotionaalista reaktiokykyä. Erityisherhät ihmiset reagoivat voimakkaammin niin myönteisiin kuin kielteisiinkin kokemuksiin. Hyvä lapsuus vahvistaa ihmisen vahvaa reagointia myönteisiin tapahtumiin. (Aron, 2013, 16-17.) E-kirjain kuvastaa myös empatiaa; Tutkimuksessa on havaittu, että herkkien ja ei-herkkien ihmisten katsellessa valokuvia läheisistään erilaisten tunteiden vallassa herkkien ihmisten aivosaaressa sekä peilisolujärjestelmässä havaittiin aktivoitumista. Tätä tapahtui erityisesti silloin, kun kuvissa näkyi onnellisuutta. (Acevedo ym. 2014.) Peilisolujärjestelmä auttaa ihmistä oppimaan jäljittelemällä, mutta yhdessä aivojen muiden osien kanssa ne auttavat erityisherkkiä vaistoamaan miltä toisista tuntuu sekä heidän tarkoituseränsä, sillä erityisherkillä nämä aivojen osa-alueet ovat erityisen aktiivisia. Tämän takia nämä solut ovat

pitkälti vastuussa ihmisen empatiakyvystä; ihminen tuntee jollain tasolla samalla tavalla kuin toinen ihminen. Erityisherkillä tämä piirre korostuu. (Aron, 2013, 17.)

V-kirjain lyhenteessä tarkoittaa vivahteiden vaistoamista (eng. S = Sensing the subtle). Erityisherkkät havaitsevat pienet asiat, jotka jäävät muilta usein huomaamatta. Tässä piirteessä ei ole kyse poikkeuksellisista aisteista, sillä herkän ihmisen aistiessa hänen aivoissaan aktivoituvat aistitiedon monimutkaisemmasta käsittelystä vastaavat alueet, jolloin hän tavoittaa esimerkiksi sanojen hienosyisemmät merkitykset. Toisaalta ympäristön vivahteiden tiedostamisesta on rajattomasti hyötyä sillä esimerkiksi toisten elämänilon aistiminen tuottaa mielihyvää myös erityisherkkälle. Toiselta näkökannalta erityisherkän ollessa uuvuksissa hän tiedostaa vain tarvitsevansa lepoa, jolloin kaikki muu kuten vivahteet ja ilmiselvät asiat jäävät huomaamatta. (Aron, 2013, 18.)

Lyhenteessä Ä-kirjain merkitsee ärsykkeiden liiallisuutta (eng. O = Overstimulation). Erityisherkkä väsy nopeammin monitahoisissa tilanteissa kuten esimerkiksi silloin, jos tilanteessa on paljon muistettavia asioita, se on liian intensiivinen eli esimerkiksi äänekäs tai sekava, sekä silloin jos tilanne on pitkäkestoinen kuten esimerkiksi kahden tunnin mittainen matka. Tämä johtuu siitä, että hän joutuu käsittelemään paljon tietoa yhtäaikaisesti. Muut ihmiset eivät väsy yhtä nopeasti, sillä he eivät välttämättä havaitse lainkaan samoja tai yhtä monia asioita kuin erityisherkkä. Erityisherkkät ihmiset stressaantuvat helposti liiallisista ärsykkeistä. Niihin lukeutuvat myös sosiaaliset ärsykkeet. Tämän takia he usein välttelevät intensiivisiä tilanteita, joissa he kuormittuvat liikaa. (Aron, 2013, 19.) Saksassa tehtiin tutkimus, jossa verrattiin herkkiä ja muita ihmisiä tehtävässä jossa piti päättää, oliko käännettyjen L-kirjainten seassa piilotettuna T-kirjain. Erityisherkkät olivat tehtävässä verrokkiryhmäänsä nopeampia ja tarkempia mutta myös stressaantuneempia (Gerstenberg, 2012.) Erityisherkkyydessä ei ole kyse siitä, että liialliset ärsykkeet tekisivät ihmisen levottomaksi. Erityisherkkyyttä ei tule sekoittaa erilaisiin ongelmatiloihin, kuten aistitiedon ongelmiin, joita esiintyy muun muassa autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä. Erityisherkkät ovat epätavallisen hyviä aistitietojen käsittelyssä, ja toisin kuin autismin kirjoon kuuluvat henkilöt he kiinnittävät sosiaalisissa tilanteissa huomiota esimerkiksi hienovaraisiin kasvonilmeisiin, kun taas AS-henkilöt voivat pitää vastapuolen kasvonilmeitä yhtä kiinnostavina kuin lattian kuviointia tai huoneen valaisimia. (Aron, 2013, 19.) Erityisherkkyyys saatetaan sekoittaa myös joihinkin keskittymishäiriöihin kuten ADHD:n (eng. *Attention Deficit Hyperactivity Disorder*), sillä herkkä lapsi voi kiinnittää huomiota jokaiseen pieneenkin ääneen tai liikkeeseen. Tämän takia hänen voi olla vaikeaa keskittyä

rauhattomassa ympäristössä. Rauhallisessa ympäristössä erityisherkkä lapsi voi yleensä keskittyä hyvin. (Aron, 2015, 252.)

Lyhenteen S-kirjain merkitsee syvällistä käsittelyä (eng. D = Depth of Progressing). Erityisherkkyyteen liittyy taipumus käsitellä tietoa syvällisesti. Erityisherkkät ihmiset käsittelevät tietoa tavanomaista enemmän ja vertaavat sitä menneisiin kokemuksiin tai samankaltaisiin asioihin. Erityisherkkä saattaa olla muita hitaampi tietoisessa päätöksenteossa, sillä hän miettii eri vaihtoehtoja tarkkaan. (Aron, 2013, 20.) Tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin herkkiä ja muita ihmisiä, koehenkilöille annettiin hahmottamistehtäviä, jotka tiedettiin hankaliksi, eli ne vaativat enemmän ponnisteluja ja vaativat suurempaa aivojen aktivoitumista. Ne olivat myös kulttuurisidonnaisia. Tehtävien tekeminen osoittautui tavanomaisen vaativaksi ei-herkille, mutta erityisherkkien aivoilla ei tuntunut esiintyvän samanlaista vaikeutta kulttuuritaustasta riippumatta. (Aron ym. 2010.)

5.2 Erityisherkkyyks lapsella

Aronin teoksessa "Erityisherkkä lapsi" (2015, 22-62) kerrotaan erityisherkkän lapsen piirteistä sekä esitellään Aronin kehitelemä tutkimusteorioiden perustuva kysely vanhemmille, jonka vastausten avulla voidaan pohtia, onko lapsi erityisherkkä. Laajasta kyselykaavakkeesta (57-61, LIITE 1) on tehty myös 23 väittämää sisältävä lyhyempi lomake (25-26), joihin vastausvaihtoehtoina ovat kyllä tai ei (LIITE 2). Kysymyksissä käsitellään muun muassa lapsen emotionaalista ja fyysistä ärsykekyynystä sekä monitahoisuutta. Esimerkiksi kipuherkkyyks, meluisten paikkojen sietäminen, valittaminen kutittavista vaatteista, hiertävistä sukkien saumoista ja hankaavista pesumerkeistä, täydellisyyden tavoittelu, herkkävaistoisuus, tarve rauhallisiin leikkeihin, huonosti sopeutuminen isoihin muutoksiin, vähäistenkin epätavallisten hajujen herkkä huomioiminen, harkitsevaisuus, suurikokoisen ja tuntemattoman ryhmän vieroksuminen, tuntemattomiin ihmisiin kohdistuva varauksellisuus, sekä suoriutuminen asioista parhaiten tutussa seurassa ovat kyselyssä esille tuotuja asioita. (Aron, 2015, 57-58.) Arviointilomakkeen yhteydessä kuitenkin painotetaan, että se antaa suuntaa mahdolliselle jatkotutkimukselle ja asia kannattaa antaa ammattilaisten arvioitavaksi. Useamman ammattilaisen muodostama työryhmä voi olla tarpeellinen; esimerkiksi lastenlääkäriin, psykiatriin, psykologin, toimintaterapeutin, ja sosiaalityöntekijän muodostama ryhmä näkee asian moniulotteisesti oman osaamisalueensa sisältä ja moniammatillisessa yhteistyössä toimimalla kokonaiskuva hahmottuu tarkemmaksi. (Aron, 2015, 54-55.)

Kuten aiemmin on todettu, erityisherkkät ihmiset voivat vaikuttaa eristäytyviltä tai hiljaisilta - ulkopuolisen silmään tilanteet, joissa herkkä lapsi vetäytyy voivat näyttäytyä pelokkuutena tai ujoutena. Useimmiten kyse on kuitenkin siitä, että lapsi pysähtyy tarkkailemaan ja harkitsemaan ennen toimintaa. Herkkyys on havaittavissa jo vauvaiässä; toiset vauvat eivät juurikaan tunnu välittävän siitä mitä saavat syödäkseen, onko huoneen lämpötila sopiva, valaistus liian kirkas tai ympäristö liian meluisa. Herkät vauvat taas huomaavat pienimmätkin muutokset ja vivahde-erot ympäristössään tai mauissa ja pelästyvät usein kovia ääniä sekä purskahtavat itkuun kirkkaan valon häikäistessä heidän silmiään. Hieman kasvetuun erityisherkkät lapset ovat usein myös tunneherkkiä ja käsittelevät esimerkiksi surun syvästi, jonka takia he itkevät helposti pahoittaessaan mielensä, ja toisaalta onnellisena he voivat tuntea pakahtuvansa ilosta. Heidän huomaavaisuutensa sekä tunnollisuutensa havaitaan yleensä helposti muiden toimesta; julmuus, epäoikeudenmukaisuus ja vastuuttomuus saavat heidät järkyttymään. (Aron, 2015, 22-23.)

Erityisherkkä lapsi tekee tavallista tarkempia huomioita ympäristöstään, mutta yksilölliset erot vaikuttavat siihen onko hänellä myös jokin erityistaipumus. Jotkut osaavat tulkita mielialoja, äänensävyjä ja ilmeitä herkkien sosiaalisten tuntosarviensa avulla. Toisilla on kyky oivaltaa piilotettuja merkityksiä ja he ovat hyvin huumorin- ja ironiantajuisia. Ympäristönvaihdos saa osan lapsista hämmennyksiin ja toiset suhtautuvat uuteen ympäristöön tarkkaavaisella mielenkiinnolla. Yhdistävä tekijä näissä kaikissa tapauksissa on lapsen taipumus tehdä tarkkoja havaintoja ympäristöstään. Herkkä lapsi pohtii syvästi havaitsemaansa ja tähänkin vaikuttavat yksilölliset ominaisuudet. Hän voi huomioida tarkasti ihmisten välisiä suhteita ja kysellä miksi jotkut käyttäytyvät tietyllä tavalla; miksi joku kiusasi toista päiväkodissa, tai hän voi kohdistaa huomionsa suuriin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Yksi lapsi voi uppoutua kiperien loogisten ja matemaattisten pulmien pariin ja toinen voi huolehtia siitä mitä kaikkea ikävää voisi tapahtua. (Aron, 2015, 34.)

Kaikki edellisessä kappaleessa mainittu pätee joissain määrin jokaiseen lapseen, mutta herkillä lapsilla on muita vahvempi taipumus syventyä tämänkaltaisiin mielenaskareisiin. Herkällä lapsella taipumus näkemänsä ja kuulemansa tarkkaan työstämiseen voi olla ilmeistä ja tietoista; kuten silloin kun hän pyytää lisää pohtimisaikaa jotakin päätöstä tehdessään. Tarkka prosessointi on usein täysin tiedostamatonta, esimerkiksi silloin kun hän vaistoa mitä toisten ihmisten mielissä liikkuu. Uuden tiedon työstäminen voi olla lähes automaattista, jolloin herkkä lapsi havaitsee nopeasti, mikäli jotain tavallisesta poikkeavaa on tekeillä,

muiden lasten sivuuttaessa koko asian. Nämä kaikki edellä mainitut yhteistekijät eli tavallista tarkempi huomiokyky, kokemusten aikaansaama tunnereaktio sekä tarve työstää kaikkea koettua perusteellisesti saavat erityisherkin reagoimaan voimakkaasti, sillä jokainen kokemus nostattaa jonkin verran tunteita. Nämä tunteet voivat olla ihailun, riemun tai rakkauden tunteita, mutta jokainen lapsi kohtaa päivittäin myös jännittäviä ja uusia tilanteita. Kuten muutkin lapset, myös erityisherkit joutuvat kokemaan kiukkua, pelkoa ja surua - he kokevat näitäkin tunteita muita voimakkaammin. (Aron, 2015, 34-35.)

Voimakkaan tunne-elämän sekä syvällisen ajattelukyvyn seurauksena useimmat erityisherkit ovat huomattavan empaattisia, jolloin he samaistuvat voimakkaasti toisten kärsimykseen sekä pohtivat oikeudenmukaisuutta jo hyvin varhain. Heidän sisäinen elämänsä on yleensä rikasta ja he ovat tunnontarkkoja ikäisekseen; he tiedostavat luonnostaan seuraukset sekä osaavat vastata kysymykseen “mitä jos kaikki toimisivat niin?”. Toisaalta ylivirittyessään tai kohdatessaan vastoinkäymisiä herkit lapset ovat suuremmassa vaarassa muuttua masentuneiksi, aroiksi ja pelokkaiksi. Lempeän kasvatuksen ja ohjauksen avulla he voivat olla poikkeuksellisen luovia, hyväntahtoisia ja yhteistyökykyisiä. Erityisherkit erottuvat niin tekemisillään kuin tekemättömyydelläänkin muista, vaikka he eivät ole “ongelmalapsia”, sillä he edustavat vähemmistöä ja heidän reaktionsa sekä toimintatapansa voivat vaikuttaa muista oudoilta. (Aron, 2015, 35.)

Erityisherkkyyteen liittyy kuormittuminen liiallisista ärsykkeistä, joten herkillä lapsilla on erilaisia selviytymistapoja näiden tilanteiden käsittelemiseen. Yksikään lapsi ei toimi kaikilla seuraavaksi kuvatuilla tavoilla, mutta jotkin tavoista voivat kuulua erityisherkkyyteen; Herkit lapset voivat valittaa kovasti kylmyyttä tai kuumuutta, kutittavia vaatteita, paikan kummallista hajua, tai liian maustettua ruokaa. He voivat haluta pysyä pysytellä sisätiloissa ainoastaan yhdessä huoneessa, katsella hiljaa sivusta muiden touhuja, tai syödä vain tuttuja ruokia. He saattavat myös kieltäytyä puhumasta tuntemattomalle, aikuiselle tai luokassa ja sitä voi kestää minutteja, päiviä, viikkoja tai kuukausia. Jotkut erityisherkit lapset koettavat välttää hermostuttavia tai kuormittavia tilanteita ja saavat raivokohtauksia tai riehuvat tilanteissa tai niiden jälkeen. Osa voi käyttäytyä täydellisen kuuliaisesti tai yrittää olla aiheuttamatta hankaluuksia, jotta heihin ei kiinnitettäisi mitään huomiota tai heiltä ei vaadittaisi enempää. Jotkut uppoutuvat kirjan tai tietokoneen pariin, jotta voivat hallita omaa pientä maailmaansa, ja toiset taas tavoittelevat kiitosta ja täydellisyyttä pyrkien ylikompensoimaan sitä mitä pitävät itsessään puutteena. (Aron, 2015, 36-37.)

Erityisherkillä lapsella on monia taitoja ja vahvuuksia. Erityisherkkä lapsi näkee ympärillä olevan maailman kauneuden sekä sen kiehtovat yksityiskohdat ja pohtii elämän arvoituksia valtavirrasta poikkeavalla tavalla. Erityisherkkään lapseen voi saada syvän yhteyden hänen syvällisen ajattelutapansa ansiosta. Heidän havainto- ja ajattelukykyensä tekee heistä tulevaisuudessa esimerkiksi hyviä keksijöitä, taiteilijoita, tieteenharjoittajia, opettajia, terapeutteja ja lainsäättäjiä. He ovat myötätuntoisia ja huolehtivat ympäristöstä sekä sosiaalisen oikeuden toteutumisesta. (Aron, 2015, 87.)

5.3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan sekä varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatuksen perusteissa näkyy varhaiskasvatuslaki, joka määrittelee lapsen oikeuksista varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksen tavoitteet. Perusopetuslain alaisuuteen kuuluva esiopetus kuuluu myös varhaiskasvatukseen. Esiopetusta ohjaa Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 8.)

Suomen Perustuslain 1991/731 perusoikeudet sisältävät yhdenvertaisuuden: *“Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.”* (Suomen Perustuslaki 11.6.1991/731 § 6). Yhdistyneiden Kansakuntien lasten oikeuksien sopimus 1991 kuuluu kaikille *“lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.”* Lasten oikeuksien sopimus sisältää koulutusta koskevan artiklan, jonka mukaan *“koulutuksen tulee pyrkiä”* muun muassa *“lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen ja lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään vapaassa yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden, sukupuolten välisen tasa-arvon ja kaikkien kansakuntien, etnisten, kansallisten ja uskonnollisten ryhmien sekä alkuperäiskansoihin kuuluvien henkilöiden välisen ystävyyden hengessä.”* (Yleissopimus lasten oikeuksista 1989 §2 §29.)

Varhaiskasvatuslaki 540/2018 määrittelee varhaiskasvatuksen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatukseksi, opetuksiksi ja hoidoksi, joka pohjautuu erityisesti pedagogiikkaan (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 §2). Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa (2016) varhaiskasvatus tapahtuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, joka sisältää kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutena. Kasvatus on *“toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uusiutuvat.”* Kasvatuksen tulee ohjata tietoisesti lapsen identiteetin rakentumista ja lasten on opittava tarkkailemaan oman toimintansa seurauksia niin toisissa ihmisissä kuin ympäristössään. Varhaiskasvatuksen opetus pohjautuu oppimiskäsitykseen ja sen tarkoituksena on lisätä lapsen oppimista ja uusien merkityksien syntymistä lapsissa itsessään, toisissa ihmisissä sekä ympäristössä. Opetuksessa huomioidaan muun muassa lapsen vahvuudet ja kehityksen tarpeet. Varhaiskasvatuksen hoito ulottuu fyysisen huolehtimisen lisäksi myös tunteiden välittämiseen. Lapsen on saatava kokea olevansa arvostettu ja ymmärretty. Hyvä hoito koostuu vastavuoroisesta ja kunnioittavasta vuorovaikutuksesta sekä myönteisestä kosketuksesta ja läheisyydestä. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 21.)

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus: Suomalaisen yhteiskunnan demokraattisten arvojen, kuten esimerkiksi tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden edistäminen ovat yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä. Lapsen syntyperä, sukupuoli, kulttuuritausta tai muut henkilöstä riippumattomat syyt eivät saa olla esteenä lapsen omien taitojen kehittämiseen tai valintojen tekemiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtävänä on toimia ympäristössään niin, että ilmapiiri on moninaisuutta kunnioittava. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 19.) Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 muun muassa edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjintää sekä siihen kuuluu pykälä 6§, jossa on koulutuksen järjestämä yhdenvertaisuus. Varhaiskasvatukseen kuuluu täydentää ja tukea kotien kasvatusta ja näin varhaiskasvatus osallistuu lapsen hyvinvoinnin rakentamiseen. Varhaiskasvatuksen valtakunnallinen ohjaus luo yhdenvertaisuutta kaikkien varhaiskasvatuksessa olevien lasten välille niin kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle kuin oppimisellekin. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 8.)

Lapsuuden itseisarvo on käsitys, joka ohjaa varhaiskasvatusta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen yksilö, joka on arvokas juuri omana itsenään, sellaisena kuin hän on. Kuulluksi, nähdyksi, ymmärretyksi ja huomioon otetuksi tuleminen omassa ympäristössään sekä yhteisönsä jäsenenä on jokaisen lapsen perusoikeus. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on

lapsuuden suojeleminen, sekä lasten oikeuksien edistäminen hyvää ja turvallista lapsuutta kohti. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 19.) Hyvään varhaiskasvatukseen sisältyvät lapsen perustarpeiden huomioiminen ja toteuttaminen. Tärkeisiin perustarpeisiin kuuluvat turvallisuus, ennustettavuus, itsemääräämisoikeus, yhteenkuuluvuus ja oikeudenmukaisuus. Kun lapsen perustarpeita laiminlyödään, lapsi kokee muun muassa turvattomuutta, ulkopuolisuutta ja epäreilua. Lapsen perustarpeet ovat yhteydessä hyvinvointiin ja ne ilmenevät lapsen vuorovaikutussuhteissa. Päiväkodissa lapsen tunteiden ja tarpeiden hyväksyminen ja niiden ilmaiseminen äälle tyypillisellä tavalla ovat tärkeitä taitoja opetella yhdessä aikuisen kanssa. (Kanninen & Sigfrids, 2012, 20-21 ja 23.)

Lapsen hyvinvointi koostuu turvallisista ja pysyvistä aikuisista sekä vertaisryhmästä, joka antaa lapselle samaistumisen ja ystävyyden kokemuksia (Helenius & Lummelahti, 2018, 18). Varhaiskasvatus tapahtuu päiväkodin erikokoisissa ryhmissä, joissa jokainen ryhmän jäsen voi osallistua niiden tarjoamaan toimintaan ja niissä tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Kun toiminta on pedagogisesti tarkoituksenmukaista, se lisää lapsilähtöisyyttä sekä lasten ja henkilöstön keskittymistä. Säännöt ja toimintatavat, jotka ovat syntyneet yhteisymmärryksestä, edesauttavat turvallisen, kunnioittavan ja yhteistoiminnallisen oppimisympäristön toteuttamisessa. Turvallisessa ilmapiirissä lapsi pystyy vapaasti näyttämään tunteensa ja tarvittaessa kasvattajat antavat ohjeistusta tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Ilmapiiri myös kannustaa lapsia kysymään ja heidän kysymyksiinsä vastataan. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 32.) Lapsia ohjataan tilanteisiin, joissa on mahdollisuus harjoitella itseilmaisua ja heitä rohkaistaan vuorovaikutukseen tuttujen ja tuntemattomien kanssa. Keskustelut opettavat muun muassa toisen kuuntelemista ja oman vuoron odottamista. (Helenius & Lummelahti, 2018, 26.)

Päiväkodin fyysiseen turvallisuuteen kuuluu esimerkiksi lapsen koskemattomuuteen liittyvät oikeudet, ympäristön turvallisuus ja säännöt, joilla pyritään hallitsemaan tiloissa tapahtuvaa toimintaa. Päiväkodin henkinen turvallisuus koostuu muun muassa sosiaalisesta ja psyykkisestä turvallisuudesta. Sosiaalisesti turvassa oleva lapsi voi olla oma itsensä osana lapsiryhmää ja vertaissuhteet luovat osallisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Jotta sosiaalinen turvallisuus syntyy, lapsen on osattava tiettyjä taitoja kuten anteeksi pyytäminen, oman mielipiteen kertominen ja kielteisten tunteiden tunnistaminen itsessään. Sosiaalisesti turvallisessa ympäristössä lapsi pääsee vaikuttamaan. Psyykkinen turvallisuus on fyysisen ympäristön psyykkisiä asioita, kuten esimerkiksi ilmapiiriin, vuorovaikutukseen ja toimintoihin liittyvät tapaukset. Psyykkinen turvallisuus näkyy käytöksessä ja

käyttäytymiseen sisältyvissä asioissa sekä aikuisen roolissa pysyä johdonmukaisena lapsiryhmän toiminnassa. Lapset kokevat olevansa psyykkisesti turvassa, kun he esimerkiksi saavat tarvittaessa apua, pystyvät ilmaisemaan myös kielteisiä tunteitaan ja pääsevät asianmukaisesti läpikäymään mahdolliset muutostilanteet ja pystyvät ennakoimaan tulevaa toimintaa. Emotionaalinen turvallisuus on lapsen oma kokemus, joka on muun muassa fyysistä, sosiaalista ja psyykkistä turvallisuutta. Kun lapsen emotionaalinen turvallisuus on täytetty, hän pystyy toimimaan rauhallisena ja kiinnittämään huomionsa tarkoituksenmukaiseen toimintaan. (Hurme & Kyllönen, 2014, 28-29.)

On tärkeää, että päiväkodista löytyy turvallinen aikuinen, jonka puoleen lapsi voi kääntyä. Perustarpeisiin kuuluu rakkaus, joka syntyy huolenpidosta ja yhteenkuuluvuudesta. Etenkin aluksi päiväkodin aikuinen välittää näitä tunteita lapselle ja toimivan lapsiryhmän seurauksena myös muut lapset synnyttävät yhteenkuuluvuuden ja välittämisen tunteen. Lapsi tiedostaa sosiaalisen statuksensa aikuisten ja lasten keskuudessa. Muiden lasten arvostuksen merkitys kasvaa vuosien aikana ja pelko yksinäisyydestä sen mukana. Perustarve oikeudenmukaisuus ei täyty, jos toista lasta suositaan tai jätetään leikin ulkopuolelle. Lapsi tarvitsee myös itsenäisyyden ja autonomian perustarpeita. Lapsen päivittäisessä toiminnassa tulisi näkyä hänen vahvuutensa. (Kanninen & Sigfrids, 2012, 21-22.)

5.4 Päiväkodin varhaiskasvattaja

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa (2016, 18) mainitaan henkilöstön ja lapsen välisen luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen tärkeys. Lapsen yksilöllisyyden tunteminen on erityisen tärkeää ja tämä edellyttää pysyvien vuorovaikutussuhteiden muodostumista lapsen ja henkilöstön välillä. Varhaiskasvatuksen toiminnan tulee olla avointa, arvostavaa ja tasavertaista.

Lapsen identiteetti ja itsetunto kehittyvät myönteisen ja kannustavan vuorovaikutuksen myötä (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 30). Aikuisen täytyy olla sensitiivinen ja hänen tulisi havaita tilanteet, joissa lapsi tarvitsee tukea esimerkiksi sosiaalisissa taidoissa tai kaverisuhteissa. Lapselle on tärkeää saada positiivisia kokemuksia lapsiryhmässä toimimisessa ja olemalla merkityksellinen lapsiryhmän jäsen. Vertaissuhteet ovat isossa osassa lapsen elämässä, joten aikuisen tehtävä on kiinnittää huomiota lasten välisiin suhteisiin. Aikuinen ei salli kenenkään lapsen jatkuvasti jäävän ryhmän ulkopuolelle ja tulevana torjutuksia. Aikuinen myös korostaa toiminnassaan yhteisöllisyyttä ja opettaa

lapsille sen sisältämiä taitoja, kuten auttamista, lohduttamista ja jakamista. Päiväkodin aikuiset huolehtivat sekä lapsiryhmän että jokaisen lapsen henkilökohtaisesta hyvinvoinnista. (Heinonen ym. 2016, 89.)

Kasvattaja huolehtii riittävällä ohjeistuksilla kaikista turvallisuuden osa-alueista, esimerkiksi fyysisestä turvallisuudesta. Henkinen turvallisuus näyttäytyy lapsen käytöksensä, lapsiryhmän toimintana ja siinä tapahtuvana vuorovaikutuksena. Kun turvallisuus on kunnossa, kasvattaja pystyy suuntaamaan ajatuksensa perustehtäviin sekä kasvun tukemiseen. (Hurme & Kyllönen, 2014, 30-31.) Päiväkodin aikuisen on huomioitava, että lapsella on kaikki hyvin. Lapsi tulee tarvitsemaan tukea, jotta hän pystyy nauttimaan lapsuudestaan ja sen myötä kasvamaan hyvinvoivana. Lapset kokevat olevansa oikeudenmukaisia, kun he pystyvät luottamaan kasvattajiinsa. Aikuinen vaikuttaa suuresti siihen, minkälaisia suhteita päiväkotiryhmän lasten välillä muodostuu. (Helenius & Lummelahti, 2018, 39-40.) Kasvattaja kannustaa lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmänä. Kasvattajan tehtäviin kuuluu tukea lasten välisiä vertaissuhteita ja huomioida ristiriitatilanteita. Lisäksi varhaiskasvattaja opettaa lapsille rakentavia keinoja selviytyä kyseisistä tilanteista. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 29.) Lapsilla ei ole vielä tarpeeksi kokemusta ymmärtää oman toimintansa seurauksia, joten aikuisella on tärkeä rooli lasten suhteiden muodostamisessa. Lasten välinen vallankäyttö ja kiusaamistilanteet vähenevät, kun kasvattaja on johdonmukainen toiminnassaan. (Helenius & Lummelahti, 2018, 40).

Heti ensimmäisistä päivistä lähtien aikuinen toimii vahvana ja viisaana johtajana päiväkodin lapsiryhmässä. Tällainen aikuinen ottaa käytäntöön oikeanlaiset säännöt, joita lapset noudattavat. Säännöt edesauttavat sitä, että lapset saavat positiivisia kokemuksia toinen toisistaan. Hyvä, johtava aikuinen toimii ystävällisesti, selkeästi, luotettavasti ja turvallisesti luottaen itseensä. Lasten luottamus aikuista kohtaan syntyy aikuisen toiminnan ja puheiden kautta. Kun lapsille syntyy erimielisyyksiä, on aikuisen havaittava ne ennen kuin tilanne kehkeytyy suuremmaksi. Lasten välienselvittelytaidot parantuvat, kun he pääsevät itse selvittämään omia tilanteita, mutta aikuisen on aina oltava läsnä ja annettava tarvittaessa tukea. Aikuinen hoitaa tilanteet rauhallisesti ja luo myös lasten välille rauhallisen ilmapiirin. Lasten turvallisuudesta on pidettävä huolta. (Helenius & Lummelahti, 2018, 40-41.)

5.5 Päiväkodin lapsiryhmä

Päiväkodissa varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen, pedagoginen työskentely ja yhteistyö aikuisten ja lasten välillä edellyttää lapsiryhmän muotoutumista. Jokainen lapsi on ryhmän jäsen, joka kuitenkin huomioidaan yksilönä. Ryhmän toiminta vaikuttaa lapsen yksilöllisten piirteiden näkyvyyteen ja niiden kehittymiseen sekä ryhmässä toimiminen opettaa tärkeitä taitoja, kuten vuorovaikutusta, itseilmaisua ja muiden ymmärtämistä. Itseluottamus ja minäkuva kehittyvät jo varhaislapsuudessa, joten vertaisryhmässä saadut kokemukset vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen. (Helenius & Lummelahti, 2018, 36.) Vertaisryhmään kuuluvat kognitiivisesti, emotionaalisesti ja sosiaalisesti samalla tasolla olevat lapset, usein ikätoverit (Salmivalli, 2008, 15). Lapsen vertais- ja ystävyysuhteiden muodostuminen edellyttää oman roolin löytämistä lapsiryhmässä. Tämä tapahtuu vertailun, hyväksynnän ja torjunnan seurauksena. Jokainen lapsi muodostaa oman käsityksensä muista lapsista. (Neitola, 2013, 105-106.) Lapsen sosiaaliseen kehitykseen kuuluu vuorovaikutustaitojen, ryhmässä toimimisen ja yhteistyötaitojen opetteleminen. Sosiaalinen kehitys tapahtuu kognitiivisen kehityksen, tunne-elämän ja persoonallisuuden kehityksen yhteydessä. (Piironen-Malmi & Strömberg, 2008, 94.)

Yhteisöllä on yhteinen toiminta, jossa on sama päämäärä, mikä lisäksi saattaa sisältää yhteiset normit ja arvot. Yhteisöllisyyteen sisältyy positiivista yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta. Yhteisöllisyys saa aikaan yhteenkuulumista ja ymmärtämistä. Yhteisöstä saa tarvittaessa tukea, sekä yhteisön jäsenenä yksilö voi olla oma itsensä. (Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo & Kuoksa, 2000, 14.) Merja Koivula (2010) on tutkinut väitöskirjassaan lasten yhteisöllisyyttä ja yhteisöllistä oppimista päiväkodissa. Tutkimus osoitti, että päiväkodissa yhteisöllisyyden tunteen muodostumiseen tarvitaan ystävyysuhteita, yhteistä toimintaa ja me-henkeä. (Koivula, 2010, 153.) Ryhmän kiinteytyminen alkaa uusien lasten tutustumisella. Kaikki päiväkodin toiminta vaikuttaa lapsen kokemuksiin sekä lasten välisiin suhteisiin. Lasten keskinäisiin suhteisiin voidaan vaikuttaa etenkin leikin avulla. (Helenius & Lummelahti, 2018, 45.) Ryhmäleikeissä lapset oppivat säätämään tunteitaan, hallitsemaan tahtoaan ja huomioimaan muut lapset. Ryhmäleikeissä myös yhteisöllisyyden merkitys korostuu. (Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet, 2016, 38-39). Yhteisöllisyyden tunne ilmenee läheisyytenä ja positiivisten tunteiden näyttämisenä toisia lapsia kohtaan (Koivula, 2010, 154).

Kiusaamista saattaa ilmetä, jos lapset eivät ystävysty keskenään. Lasten välinen kiusaaminen ilmenee leikkikavereiden valinnassa, ryhmästä poissulkemisena ja leikkien ulkopuolelle jättämisenä. (Helenius & LummeLahti, 2018, 43.) Jos lapsi kokee olevansa jatkuvasti ulkopuolinen lapsiryhmässä, hän saattaa tämän seurauksena luoda kuvan itsestään epäonnistujana. Torjuttu lapsi on yksinäinen ja häntä saatetaan kiusata. Kun lapsi jää ryhmän ulkopuolelle, niin sosiaaliset taidot eivät kehity samalla tavalla, kuin ryhmän sisällä. (Salmivalli, 2008, 33.) Torjuttu lapsi käyttäytyy yleensä vetäytyvästi tai aggressiivisesti ja tällainen käytös aiheuttaa haittaa kaverisuhteissa. Tästä seuraa negatiivinen torjutuksi tulemisen kehä. Ongelmia tunteiden käsittelyssä syntyy kiusaamisen yhteydessä ja kiusaaminen vaikuttaa haastavammin lapsen hyvinvointiin, kuin pelkästään torjuttuna oleminen. Negatiivinen kuva itsestä tai toisista voi kasvattaa lapsiryhmän haasteita ja tämä saattaa johtaa vielä entistä negatiivisempiin ajatuksiin omasta itsestä tai muista. (Salmivalli, 2008, 44-46.)

Hyvässä lapsiryhmässä jokainen lapsi hyväksytään omana itsenään. Lasten temperamenttipiirteet huomioidaan - esimerkiksi syrjään vetäytyviä lapsia tuetaan solmimaan ystävyysuhteita. (Helenius & LummeLahti, 2018, 38.) Yhteisöllisyys on parhaimmillaan, kun lapsi kokee kuuluvansa ryhmään ja pääsee vaikuttamaan asioihin sekä on tasavertaisessa vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Tiiviiseen lapsiryhmään auttavat yhdessä luodut pelisäännöt, joita noudatetaan. Kun lapset viihtyvät toistensa seurassa ja heidän puheestaan kuuluvat "me" tai "meidän ryhmämme", niin todennäköisesti heidän keskuuteensa on syntynyt toimiva yhteisö. (Marjanen, Ahonen & Majonen, 2013, 71.) Ryhmän turvallisuuden tunne muodostuu ryhmän yhteisesti jakamasta turvallisuudesta. Ryhmän jokaisella jäsenellä on oma henkilökohtainen turvallisuuden tunne ja kokemus voi olla erilainen lasten välillä riippuen esimerkiksi persoonasta ja aikaisemmista kokemuksista. (Hurme & Kyllönen, 2014, 32-33.)

Lasten yksilölliset piirteet tulevat esille, kun opetellaan sosiaalisia taitoja. Näin jokaiselle lapselle on annettava oikeanlaisen tuki toimia vuorovaikutustilanteissa. (Raina & Haapaniemi, 2005, 103.) Lapset tiedostavat oikean ja väärän olemassaolon ja tämän mukaan tarkastelevat ihmisten välisiä suhteita. Vaikka ryhmän kesken on yhteisiä odotuksia, niin jokaisella lapsella on myös omat odotukset itsestään. Kun lapsiryhmä on toimiva, niin lapsi pystyy avoimesti jakamaan ajatuksiaan. (Helenius & LummeLahti, 2018, 50.)

5.6 Yhteenveto

Erityisherkyys on siis synnynnäinen luonteen ominaisuus, eli eräänlainen temperamenttipiirre. Se ei ole sairaus eikä vika, eikä sitä voida hoitaa tai parantaa. Erityishervät lapset ovat vähemmistöä, mutta kuitenkin suhteellisen suuri osa esimerkiksi lapsiryhmää 20 prosentin väestöstä ollessa herkkiä. Hervät lapset erottuvat valtaväestöstä toiminnallaan ja joskus poikkeavalla reagointitavallaan erilaisiin ärsykkeisiin tai sosiaalisiin tilanteisiin. Hervät lapset ovat päiväkodissa osa sen sosiaalista ympäristöä, jonka määrittelemme tässä tutkielmassa koskemaan päiväkodin lapsiryhmää, johon kuuluvat lapset sekä aikuiset. Lapsiryhmä on sosiaalinen yhteisö, jossa lapsi kasvaa ja joko kokee tai ei koe kuuluvansa joukkoon.

Yleensä lapsi viettää varhaiskasvatuksen ympäristössä suuren osan arkielämästään. Varhaiskasvatuksen toteutumista ohjaavat muun muassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Suomen perustuslaki, lapsen oikeuksien sopimus sekä varhaiskasvatuslaki. Varhaiskasvatuslaissa mainitaan tutkielmamme kannalta olennaisena osana yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja lapsen hyvinvointi. Näiden asioiden toteutumisesta vastaa kasvattaja, joka voi olla esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettaja. Hänen vastuullaan on lapsen positiivisen itsetunnon kehittyminen muun muassa myönteisen ja kannustavan vuorovaikutuksen avulla. Kasvattaja luo omalla toiminnallaan turvallisen ilmapiirin, jossa kehitys, oppiminen ja kasvaminen voivat tapahtua.

6 ERITYISHERKKÄ LAPSI PÄIVÄKODIN SOSIAALISESSA YMPÄRISTÖSSÄ

Oppimisympäristöt ovat monimutkaisia sosiaalisia ympäristöjä, jossa lapsi kohtaa monenlaisia vaatimuksia; mitä täytyy tehdä ja mitä ei saa tehdä - esimerkiksi milloin voi olla äänessä ja milloin vaaditaan hiljaisuutta ja paikoillaan pysymistä. Tyypilliseen päivään koulun oppimisympäristössä sisältyy useita häiriötekijöitä ja keskeytyksiä. Lasten täytyy toimia päivän aikana useissa erilaisissa tilanteissa kuten esimerkiksi yhteistyössä muiden lasten kanssa ryhmätyön merkeissä, sekä itsenäisesti työskennellen omalla paikallaan. Yksilölliset erot näissä tilanteissa selviytymisessä voivat olla suuria; toiset lapset sulautuvat tilanteisiin hyvin, kun taas toiset lapset tarvitsevat aikuisen ohjausta ja tukea. (Keogh, 2003, 11.) Herkkien lasten näkökulmasta katsottuna oppimis- ja kasvuympäristöjen vaatimuksia ja rangaistuksia ei ole suunniteltu heitä ajatellen, sillä he pyrkivät tottelemaan sääntöjä sekä noudattamaan oppimisympäristönsä odotuksia hyvin tunnollisesti. Kun koko lapsiryhmä tai herkkä lapsi itse saa muistutuksen tai rangaistuksen, sen sisältämä viesti voi saada herkän lapsen musertumaan, sillä viestin tavoitteena on tavoittaa myös "jääräpäisimmät", erityisherkkät lapset. (Aron, 2015, 257.)

Näitä samoja lapsen toimintaa koskevia odotuksia sisältyy myös varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen oppimisympäristöihin. Erityisherkkä lapsi kohtaa oppimisympäristössään sietämättömän määrän erilaisia ärsykeitä - 80 prosenttia muista lapsista ei ole herkkiä, tilojen äänenvaimennukseen ei välttämättä ole kiinnitetty riittävää huomiota, lapsiryhmät ovat liian suuria, päivät ovat usein pitkiä ja lapsista lähtevä meteli voi olla korviahuumaavaa. (Aron, 2015, 256-257.) Eritysherkkät lapset tarvitsevat myös ajoittain hetkiä, jolloin he voivat olla itsekseen (Manninen, 2014, 26). Herkkät lapset voivat lisäksi tylsistyä helposti, sillä he sisäistävät uudet asiat nopeasti, kun taas samaa tietoa on toistettava monelle muulle oppilaalle useamman kerran. Tämän johdosta heidän mielensä voi alkaa harhailla. Havahtuessaan taas kuuntelemaan ohjeistusta tai opetusta he saattavat huomata pudonneensa kelkasta ja se aiheuttaa ongelmia. (Aron, 2015, 257.)

Aron ottaa teoksessaan kantaa yhteen erityisherkkien tuntomerkkiin, eli tarpeeseen pysähtyä tarkkailemaan tilannetta. Tämä ei siis tarkoita, että lapsi olisi ujo. Herkkät lapset voivat leikkiä mielellään yksin. Usein yli viisivuotiasta yksin leikkivää lasta voidaan pitää ujona ja sen lapsi voi alkaa ajatella asian olevan niin – se on kuitenkin harvinaista alle kuusivuotiailla, sillä

ujolla Aron tarkoittaa tässä yhteydessä taipumusta pelätä muiden arvostelua tai torjuntaa. (Aron 2015, 215.) Päiväkodin sosiaalisella ympäristöllä voitaisiin siis nähdä merkitys herkän lapsen näkemykseen itsestään - mikäli ympäristö kertoo hänelle hänen olevan ujo, se vaikuttaa hänen käsitykseensä itsestään. Pällepäin "ujous" voi näyttää sosiaalisten tilanteiden pelolta, mutta siihen liittyy myös se, että lapsi haluaa itsekin ylittää rajojaan. Vaikka hän vaikuttaa jonain hetkenä aralta, voi hän hetken aikaa tilannetta seurattuaan olla valmis johonkin uuteen, mikäli häntä rohkaistaan ja kannustetaan sopivalla tavalla. Herkkä lapsi kaipaisi sosiaalisen ympäristönsä vilpittönty hyväksyntää tavallista enemmän, sillä se vaikuttaa hänen tunteeseensa siitä, että hän on rakastettu siitä huolimatta, ettei hän vastaa ympäristön asettamia odotuksia rohkeudesta. Herkkä lapsi voi alkaa epäillä olevansa huonompi kuin muut, mikäli hän vaistoa itsessään olevan jotain, mikä ei vastaa esimerkiksi opettajien asettamia ihanteita. (Mattila, 2014, 60-61.)

Herkät lapset voivat kokea sosiaalisen elämän hankalaksi kouluympäristössä. Useat herkkien lasten vanhemmat kertovat lapsensa leikkivän kotona, naapurustossa tai ystäviensä luona vapautuneesti ja innostuneesti, mutta koulussa heidän käytöksensä tämän suhteen on täysin toisenlaista. Herkät lapset muuttuvat hiljaisiksi ja jäävät tarkkailemaan tilannetta, kun ympäristö on hyvin ärsykeinen, eli he jäävät tai jättäytyvät toiminnan ulkopuolelle. Tämän lisäksi he joutuvat usein näkemään muihin tai itseensä kohdistuvaa vääryyttä tai julmuutta. Tämä on heille lisäsy vetäytyä tilanteesta tai reagoida jollain muulla tavalla voimakkaasti. Herkät lapset erottuvat muista käytöksellään ja kun he vihdoin sopeutuvat sosiaaliseen kanssakäymisen nopeisiin käännteisiin sekä oppivat ryhmän säännöt, ovat muut lapset useimmiten ystäväystyneet jo keskenään. (Aron, 2015, 257.) Tämä voi olla haasteellista herkän lapsen kannalta, sillä jäätyään tarkkailemaan ja harkitsemaan, he jäävät helposti ilman omaa sanansijaa – nopeat syövät hitaat, kuuluu myös vanha sanonta. Toisille, esimerkiksi ei-herkille lapsille tilan ottaminen ja nopea reagointi on luontevampaa. (Laane, 2019, 147.)

Aron mainitsee teoksessaan Erityisherkkä lapsi (2015, 227) päiväkotikokemusten merkityksen pienille herkille lapsille. Aron haastatteli lastenhoitajia sekä lastentarhanopettajia ja he kummatkin suosittelivat erityisherkan lapsen viemistä päiväkotiin jo mahdollisimman varhain, mikäli se vain tuntuu sopivan lapselle. Kaikki haastatellut olivat yhtä mieltä siitä, että esiopetukseen siirtyminen tulisi olemaan hyvin hankalaa sellaiselle erityisherkälle lapselle, joka ei ole ollut päiväkodissa. Usein vanhemmat saattavat myös ajatella, että muutama hoitopäivä viikossa olisi sopivampi herkälle lapselle, mutta hoitajien ja opettajien näkemysten mukaan joka päivä olisi parempi – vaikka vain muutaman tunnin ajan. Tällä tavalla lapsi

oppisi säännöllisyyttä, eikä hän joutuisi kohtaamaan siirtymää kotipäivästä kokonaiseen päiväkotipäivään niin usein, ja tämä taas helpottaisi päiväkodin arkeen tottumista.

7 KASVATTAJA TUKEMASSA ERITYISHERKÄN LAPSEN KEHITYSTÄ

Kun ajatellaan herkkiä lapsia, on tiedettävä, että herkkyydestä löytyy lukuisasti erilaisia vivahteita ja aste-eroja. Joskus saattaa olla vaikea sanoa, onko lapsi erityisherkkä vai löytyykö hänestä vain joitain erityisherkkyyden kuuluvia ominaisuuksia. Tarkka määritelmä lapsen piirteille ei ole tärkeintä, vaan lapsen ymmärtäminen ja tukeminen lapsen omana itsenään. Havainnoimalla tulee esille esimerkiksi lapsen piirteet, kiinnostuksen kohteet ja osaaminen sekä tukemista ja ohjaamista tarvitsevat alueet. Kasvattajien omat piirteet auttavat tietynlaisten lasten ymmärtämisessä. Tässä tapauksessa erityisherkkät kasvattajat tiedostavat helpommin erityisherkän lapsen kokemusmaailman, koska he pystyvät omien kokemusten kautta tunnistamaan tämän lapsesta. Kuitenkin kaikilla kasvattajilla tulisi olla sensitiivisyyttä koulutuksen ja työnkuvansa vuoksi. Erityisherkkyyys ei lisää lapselle oikeuksia, mutta kasvattajan tulee huomioida lapsen luontainen tapa toimia ja tähän liittyy vahvasti erityisen sensitiivinen vuorovaikutus, kuten esimerkiksi sanavalintojen ja äänensävyjen tarkka valinta. (Satri, 2019, 165-167.) Herkästä lapsesta tulee kasvattaa herkkä, itseään arvostava ihminen (Laane, 2019, 175).

Aron on nostanut esille neljä asiaa, johon on syytä kiinnittää huomiota herkän lapsen kasvatuksessa. Nämä ovat omanarvontunto, häpeätaipumuksen lieventäminen, viisas ohjaaminen ja herkkyydestä puhuminen. Jokaiselle lapselle syntyy omanarvontunne kielteisten ja myönteisten kokemusten myötä. Kun lapsen minäkuva on negatiivissävytteinen, niin onnistumisen kokemukset eivät näyttäyty lapsen silmissä yhtä selvästi, kuin epäonnistumiset. Herkkä lapsi käyttäytyy usein sääntöjen mukaisesti ja kun lapsen virheestä huomautetaan, hän myös saattaa hyvinkin tarkasti vältellä saman virheen tekemistä uudestaan. Tämä johtuu siitä, että erityisherkän yksi selviytymiskeino on onnistua ensimmäisellä kerralla. Kun erityisherkkä lapsi saa paljon arvostelua, hän voi ajatella toimivansa usein väärällä tavalla. Herkkä lapsi rankaisee helposti itseään omista virheistään. (Aron, 2015, 131-132.)

Läntisessä kulttuurissa herkkyyden näyttämistä ei katsota hyvällä. Etenkin pojat välttelevät tunteiden näyttämistä esimerkiksi kivulle ja muiden tunteille. Vaikka kasvattaja puhuu lapselle herkkyydestä positiiviseen sävyyn, niin lapsi tulee huomaamaan, että hänen herkkyyttään ei pidetä tärkeimpänä piirteenä. Kasvattajan tulee auttaa erityisherkkää lasta

kehittämään niin sanotun vastavoiman, jonka avulla lapsi kohtaa ymmärryksen ja arvostuksen puutteen. (Aron, 2015, 132.)

Erytyisherkillä on taipumus kokea häpeää, koska se auttaa heitä olla tekemättä samoja virheitä uudelleen. Pohjimmiltaan häpeä on tunne, että ei tunne itseään hyväksi ja häpeä voi jäädä mielen päälle pitemmäksi aikaa. Vahvaan häpeäntunteeseen liittyy vihamielisyyttä itseä ja muita kohtaan ja etenkin erityisherkkä kohdistaa tämän vihan yleensä itseensä. Häpeän tunteen muodostumista voidaan välttää esimerkiksi olemalla vertailematta lapsia toisiinsa, vaan ennemminkin huomioida jokaisen lapsen vahvuudet. (Aron, 2015, 139 ja 141.)

Kasvatuksessa erityisherkkän lapsen kanssa viisas ohjaaminen on etusijalla. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapset sisäistävät arvot paremmin, kun lapsi ei ole yli- tai alivirittynyt. Kun lapsi on alivirittynyt, lapsi jatkaa toimintaansa samaan tapaan piittaamatta ohjeistuksesta. Kun lapsi on taas ylivirittynyt, niin hän saattaa kyllä alkaa välttelemään kyseisiä tilanteita, mutta ei muista, miksi hänen täytyi toimia sillä tavalla tai mitä aikuinen todellisuudessa halusi siinä tilanteessa. Ihanteellinen tilanne ohjaamiselle on, että lapsi on valppaana. Silloin lapsi pystyy sisäistämään perustelut säännöille, jonka avulla lasta ohjataan toimimaan oikealla tavalla muiden kanssa. Erytyisherkkän lapsen kohdalla paras mahdollinen ohjaustyyli on lempeä, koska herkkä lapsi huomaa jo pienenkin äänensävyyn muutoksen, mistä lapsi voi mennä pois tolaltaan. Tavallisesti keskustelu lapsen kanssa riittää, mutta toisinaan rangaistus (esimerkiksi aikalisä tai etuoikeuden peruuttaminen) on tarpeen. Kuitenkin on muistettava, että lapsi tulee rauhoittua ennen sopivan rangaistuksen päättämistä, jotta erityisherkkä lapsi sisäistää toiminnan perustelut. (Aron, 2015, 142-144.) Taina Laane kirjoittaa myös lapsen ylikuormittumisesta, joka saattaa näyttäytyä esimerkiksi raivokohtauksena. Ylikuormittunutta lasta ei pitäisi rangaista, koska lapsi ei enää pysty sietämään aistiensa paljoutta. Tässä vaiheessa olisi hyvä tarjota lapselle lepopaikkaa ja lisäksi myös esimerkiksi vettä. (Laane, 2019, 39.) Satri on kirjoittanut fyysisten perustarpeiden, ruokailun, unen ja levon tärkeydestä kuormituksen säätelyssä. Erytyisherkkä lapsi saattaa tuntea hyvin voimakasta kiukkua, kun on nälkäinen. Kasvattaja voi kiinnittää huomiota taukoihin ja mahdollisesti niihin lisätä omaehtoisuutta. Uni on oleellisessa osassa fyysisen kuormituksen palautumisessa. Unensaanti häiriintyy esimerkiksi erilaisista ympäristön ärsykkeistä ja päivän aikana tapahtuvien voimakkaiden tunteiden seurauksena. (Satri, 2019, 180-181.)

Herkkyydestä puhuminen edesauttaa erityisherkkän lapsen myönteisen minäkuvan muodostamisessa. Kasvattaja voi lapsen iälle tyypillisellä tavalla ottaa puheeksi herkkyyden.

Kuitenkin tilanteesta riippuen herkkyyden korostamista voi olla huono asia, jos lapsi pitää omaa herkkyyttään ongelmana. Joskus herkkyyden pohtiminen syvällisemmässä merkityksessä on paikallaan, jos erityisherkkä lapsi kokee olevansa huono jossakin tilanteessa, mutta todellisuudessa se johtuu vain lapsen ylikuormittuneisuudesta. Lapsen kanssa keskusteltaessa herkkyydessä voi ottaa puheeksi esimerkiksi erilaisten piirteiden moninaisuuden, lapsi ei ole ainoa erityisherkkä, herkkyyden edut ja missä asioissa lapsi voi muuttua ja missä taas ei. (Aron, 2015, 157-159.) Erityisherkkyyssanan käyttöä lasten kanssa on syytä miettiä, koska lapsille on tärkeää kuuluvansa joukkoon ja erityisyys voi lisätä erilaisuuden tunnetta muista lapsista. Herkkyydestä puhuttaessa juurikin lapsen myönteisen ymmärryksen syntyminen itseään kohtaan on lähtökohtana. Myönteisyys ja kannustus voi olla herkälle lapselle hyvin kiusallista, jos lapsi silloin joutuu olemaan huomion keskipisteenä, esimerkiksi koko lapsiryhmän edessä. Jos lapsi kokee pilkkaamista, väärinymmärrystä tai ihmettelyä hänen piirteistään, niin on otettava esille lapsen arvokkuus omana itsenään. (Satri, 2019, 168-169.)

Jari Sinkkonen, lääketieteen tohtori, Turun yliopiston lastenpsykiatrian dosetti ja lasten- ja nuorisopsykoterapeutti, on perehtynyt kirjassaan *Kiintymyssuhteet elämänkaareissa* (2018) kiintymyssuhteen yhteyteen elämän eri vuorovaikutussuhteissa. Kirjassa käsitellään myös kiintymyssuhteen kehitystä vastasyntyneestä vanhuuteen. Lapsen ja hoivaavan aikuisen välille syntyy systeemi, jonka toiminta aktivoituu, kun lapsen turvallisuuden tunne häviää. Turvattomana lapset käyttävät erilaisia tapoja, joilla he hakeutuvat aikuisen luo tai pyrkivät saamaan aikuista heidän luokseen. Lapsen kiinnittyminen vanhempaan, viisaampaan ja kokeneempaan hoitajaan on synnynnäistä ja sillä lapsi mahdollistaa eloonjäämisen. Turvallisuuden kokeminen ja vaarallisista tilanteista suojautuminen ovat kiintymyssysteemin keskiössä. Esimerkiksi lapsi itkee ja pysyttelee hoitajansa luona, kun hän on peloissaan. Tämä estää lapsen leikkimisen, oppimisen ja ympäristön tutkimisen. (Sinkkonen, 2018.)

Sinkkonen kertoo Cassidyyn määrittelevän hoivaamissysteemin vanhemman toiminnaksi, jonka avulla hän lähestyy lasta ja luo turvallisuuden tunnetta vähentämällä ahdistuksen ja epä mukavuuden tunteita. Näin lapsen ei tarvitse tuntea pelkoa tai vaaraa. Sosiaalistumissysteemi on taas lapsen tarve olla toisten lasten seurassa ja ystävystyä ikäistensä kanssa. Tämä ei ole kiintymyssuhde, koska lapsi ei etsi peloissaan saman ikäistä kaveriaan, vaan hän hakeutuu kaverinsa luo ollessaan tyytyväinen. Kiintymyssuhde on lapsella kehittynyt ensimmäisen ikävuotensa aikana lähimpään hoivaajaansa, joka yleensä on oma vanhempi tai vanhemmat. Lisäksi esimerkiksi isovanhempiin on saattanut syntyä

kiintymyssuhde. Kuitenkaan lapsi ei ole pelkästään kotona, vaan hänen on lähdeittävä tutustumaan eri ympäristöihin ja ihmisiin. Tarkoituksen mukaista on, että lapsi pystyy luottamaan ympäristöönsä ja sieltä löytyisi myös muita luottamuksellisia ihmisiä, joihin lapsi muodostaa sosiaalisia suhteita. (Sinkkonen, 2018.) Etenkin pienimmillä lapsilla turvallinen aikuinen toimii tukena lapsen itsesäätelyssä. Mallioppimisen kautta kasvattaja voi toimia rauhallisena ja turvallisena vuorovaikutustilanteissa, jolloin lapsi omaksuu myönteisyyden ja kielteiset tunteet eivät näyttäydy yhtä vahvasti. Kasvattajan on hyvä tiedostaa oma stressi ja sen säätely, jotta se ei tartu herkkään lapseen. Lisäksi tunteita täytyy sanottaa, jotta ne tulevat ymmärrettävään muotoon. Herkkä lapsi saattaa kokea, että aikuinen ei ole osannut sanoa oikein, miltä hänestä tuntuu ja tämän takia herkkä lapsi voi hermostua. Tässä tapauksessa kasvattaja voi sanoittaa tilanteita tunteiden sijasta tai lapsi itse kertoo, miltä kokemus tuntuu. Jos lapsi käsittelee tilanteita aivan yksin, niin hän voi tulkita niitä virheellisesti. (Satri, 2019, 184-186.)

Sinkkonen mainitsee teoksessaan hyvän päivähoidon olevan merkityksellistä kiintymyssuhteen kannalta. Päivähoiton aloituksessa tulee ottaa huomioon erokokemus läheiseen hoivaajaansa kertomalla lapselle etukäteen päivähoiton aloituksesta ja alkuvaiheessa vanhemman olevan läsnä päiväkodissa sekä riittävällä tutustumisella. Vaikka osa lapsista on reippaita, niin aina löytyy myös pelkääviä lapsia, jotka tarvitsevat tukea lapsiryhmässä. Lapselle edunmukaista on muun muassa ryhmien koko ja henkilöstön näkeminen lapset yksilöllisesti sekä jokaiselle lapselle nimetty omahoitaja. (Sinkkonen, 2018.) Jo puolivuotias lapsi haluaa tutustua ympäristöönsä itse. Uhmaiässä, noin 2-3-vuotiaana, kokeileminen on isossa roolissa, kun lapsen tahto on näkyvillä. Kun herkkää lasta kielletään tai rangaistaan uhmansa vuoksi, niin lapsi saattaa kokea suurta ahdistusta. Lapsi voi lopettaa uskomisensa omaan tahtoonsa ja hän pysyy omissa oloissaan miellyttäkseen muita. Jos herkkää lasta vähätellään, hän myös vetäytyy. (Laine, 2019, 149-150.)

Herkkiä lapsia pidetään usein virheellisesti ujoina. Lapset voivat olla yhtä hyvin seurallisia ja villedjä, mutta he tarvitsevat oman aikansa sen näyttämiseen. Kasvattajan ei pidä "rohkaista" lasta, vaan hellävarainen kannustus on oikea tapa herkälle lapselle. (Laine, 2019, 104.)

"Sinä riität. Saat tehdä omalla tavallasi. Voit katsella ensin ja mennä mukaan sitten, kun tuntuu sopivalta. Sinut tahdotaan varmasti mukaan."

(Laine, 2019, 104)

Herkkiä lapsia saatetaan kiusata, koska he eivät välttämättä osaa puolustaa itseään ja heidän reaktionsa yllyttävät kiusaajia. Toisinaan herkkimmät lapset saattavat itse tehdä vääränlaisia tulkintoja toisen sanomisesta tai teosta ja ottavat ne loukkauksena itseään kohtaan. Lapsen omaa kokemusta tilanteesta on kuunneltava ja hänen kanssaan on keskusteltava, mitä kiusaamiseen kuuluu. Herkkien lasten hyvinä piirteinä nähdään heidän herkkyytenänsä olla kiusattujen puolella heitä tukemassa. Kasvattajan vastuuseen kuuluu välittömästi puuttua kiusaamiseen, kun sitä esiintyy. Tähän auttaa päiväkodissa esimerkiksi valmiiksi toteutetut toimintamallit kiusaamistilanteisiin. Kun aikuinen on jäykkä kiusaamisen vastustamiseen, lapset helpommin rohkenevat kertomaan, kun huomaavat kiusaamista. (Satri, 2019, 190-193.)

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä tutkimuksessa pohdimme, kuinka erityisherkan lapsen herkkyys näyttäytyy päiväkotiympäristössä ja millä tavalla kasvattaja voi tukea ja edesauttaa herkan lapsen sopeutumista päiväkotiin ja sitä kautta vahvistaa lapsen itseluottamusta hänen myöhempää elämäänsä varten. Sovellamme tutkimustuloksiamme varhaiskasvatukseen, sillä aiheeseen liittyvä tutkimustieto näyttää painottuvan enemmän kouluikäisiin sekä aikuisiin. Vuonna 2015 Oxfordin yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa selvitettiin aikuisiän tyytyväisyyden ja lapsuusiän kokemusten välistä yhteyttä henkilöillä, jotka olivat määritelty korkealle sensorisen integraation herkkyyttä mittaavien haastatteluiden perusteella. Tulosten perusteella henkilöt, joilla havaittiin sensorisen integraation herkkyys, kärsivät enemmän lapsuuden negatiivisista kokemuksista aikuisena kuin ne henkilöt, jotka määriteltiin alemmalle tasolle sensorista integraation herkkyyttä mitattaessa. (Booth & Fox & Standage, 2015.)

Herkkyys temperamenttipiirteinä on jäänyt varsin vähälle huomiolle, vaikka Carl Jung on ottanut sen esille tutkimustensa yhteydessä jo 1900-luvun alussa (Mattila, 2014, 11). Lapsen kehityksen näkökulmasta tarkasteltuna olisi olennaista, ettei jokin yksittäinen piirre määrittäisi hänen koko persoonaansa. Jos keskitymme ainoastaan herkan lapsen “ujouteen”, sen takana olevien tunteiden ja kaipausten ymmärtäminen voi jäädä taka-alalle. Lapsen sielullisuuden syrjäin jääminen voi antaa kuvan siitä, että vain ulkopuolelle näkyvillä asioilla on merkitystä. Herkan lapsen havaintokyky, älykkyys ja luova mielikuvitus voivat jäädä tällöin huomaamatta. (Mattila, 2014, 60-61.) Tutkimustyön aikana keräämämme tiedon perusteella varhaislapsuuden kokemuksilla on merkitystä herkan lapsen sopeutumisessa uusiin ryhmiin, sekä hänen myöhemmälle itsetunnon kehitykselleen. Tämän takia varhaiskasvatuksen opettajilla ja päiväkodin muulla kasvatushenkilöstöllä on tärkeä rooli herkan lapsen itseluottamuksen ja itsetunnon rakentajina. Tämän tiedon valossa kasvattajan tulisi mielestämme ottaa huomioon erityisherkan lapsen kasvatuksessa erityisesti siirtymätilanteet, lapselle uudet tilanteet, ajan antaminen, kiireen unohtaminen, aikuisen aito sensitiivinen läsnäolo ja lapsen aloitteisiin vastaaminen, turvallisuuden tunne lapsiryhmässä, ja herkkyydestä keskusteleminen herkan lapsen sekä koko lapsiryhmän kanssa.

Koska erityisherkkyyden piirteisiin näyttää kuuluvan asioiden syvälinen tarkastelu ja havainnointi, voi se vaikuttaa herkan lapsen käyttäytymiseen esimerkiksi uusissa tilanteissa. Aikuinen voi tukea erityisherkkää lasta näissä tilanteissa antamalla hänelle hänen

tarvitsemansa ajan niin, että lapsi saa turvallisesti tarkkailla uutta tilannetta etäämmältä, jos hän kokee sen tarpeelliseksi. Myös siirtymätilanteet tulisi pyrkiä järjestämään siten, että lapsi saa hyvissä ajoin tietää muutoksesta ja hänelle annetaan riittävästi aikaa siirtymiseen. Aikuisen kiireetön läsnäolo näissä tilanteissa on herkälle lapselle tärkeää ja viestii lapselle, että hänessä tai hänen toimintamalleissaan ei ole mitään vikaa. Tämä auttaa lapsen itsetunnon sekä itseluottamuksen kehittämisessä ja sitä kautta hänen sopeutumisessaan ryhmään, jolloin hän uskaltaa toimia itselleen ominaisilla tavoilla päiväkodin lapsiryhmässä. Aikuisen tulisi antaa erityisherkkälle lapselle aikaa myös kysymyksiin vastaamisessa ilman, että vastausta vaadittaisiin välittömästi. Se antaa lapselle positiivisen kuvan itsestään sekä taidoistaan ja vaikuttaa tätä kautta hänen itsetuntonsa sekä itseluottamuksensa rakentumiseen positiivisella tavalla sekä luo lapselle turvallisuudentunteen saada olla oma itsensä myös koko lapsiryhmän sisällä. Aikuisen positiivinen reagointi näissä tilanteissa auttaa myös lapsen ylivirittyneisyyden säätelyssä - ylivirittyneenä herkkä lapsi voi mennä lukkoon tai muuttua levottomaksi. Ihmisillä on tapana hakeutua tilanteisiin, joissa ärsyketaso on heille itselleen sopiva (Satri, 2019, 56). Tutkimustemme perusteella lapsi ei tätä välttämättä osaa vielä itse tehdä, jolloin hän tarvitsee aikuisen apua. Aikuisen tulisi huomata lapsen ylivirittyneisyys ja ohjata hänet rauhallisempaan paikkaan, esimerkiksi sermeillä jaettuun tilaan, jossa hän saisi olla kuulokkeet päässä.

Tutkimustulostemme mukaan kasvattajan on oltava myös itse sensitiivinen, jotta hän havaitsee lapsen yksilölliset herkkyyden piirteet. Kahdella herkällä lapsella voi olla samanlaiset piirteet, mutta niiden tuoma kokemus voi olla täysin erilainen. Kasvattajan tulisi auttaa lasta saamaan positiivisia kokemuksia herkkyydestään, esimerkiksi antamalla hyvää palautetta lapsen muita huomioivasta käyttäytymisestä. Näistä piirteistä voidaan keskustella yhdessä lapsen kanssa ja kertoa niiden olevan hänen vahvuuksiaan ja liittävät ne myös herkkyyteen. Herkällä lapsella on tarkat tuntosarvet aistia, onko aikuinen hänelle tärkeässä tilanteessa aidosti läsnä. Sen vuoksi on tärkeää antaa jokaiselle lapselle myös kahdenkeskistä aikaa, jossa voidaan vahvistaa aikuisen ja lapsen vuorovaikutussuhdetta. Vuorovaikutussuhde myös ryhmän muihin lapsiin vahvistuu, jos aikuinen ottaa vastuun herkkyyden ja siihen liittyvien piirteiden sanoittamisesta ja keskustelelee siitä koko lapsiryhmän kanssa.

Kasvattajan tulee tukea herkän lapsen sosiaalisten suhteiden muodostumista. Erityisherkkä lapsi saattaa olla hiljainen sivustaseuraaja, joka voi jäädä helposti leikkien ulkopuolelle. Aikuinen voi aluksi olla mukana lasten leikeissä, mikä auttaa herkkää lasta osallistumaan niihin. Jokainen lapsi tarvitsee vahvoja ystävyysuhteita ja herkkä lapsi saattaa löytää tällaisen

ystävän toisesta herkstä. Aikuinen voi antaa mahdollisuuden herkkien lasten leikkiä keskenään ja näin tukea heidän ystävyttään. Herkkien lasten on kuitenkin opittava olemaan myös erilaisten persoonien kanssa, joten kasvattaja voi järjestää toimintaa lasten kanssa, jotka tavallisesti eivät hakeudu toistensa seuraan. Tätä kautta myös ei-herkät lapset saavat tutustua herkkien lasten ominaisuuksiin ja piirteisiin, joka edesauttaa kiusaamisen kitkemisessä. Erityisherkillä suunnattu tuki on siis hyödyllistä kaikille ryhmän lapsille.

9 POHDINTA

Herkkiä lapsia on ollut keskuudessamme aina ja he ovat usein niitä, jotka vetäytyvät syrjään ja käyttäytyvät mallikkaasti. Tämän takia he voivat olla huomaamattomia niin muille lapsille kuin aikuisillekin. Sisimmältään he ovat usein vahvasti tuntevia, ajattelevia, empaattisia, luovia, mielikuvituksekkaita ja ympäristön vaikutuksille alttiita. Tämä kaikki saattaa jäädä ulkopuolisille näkymättömäksi. Tunnistamme nämä käytösmallit ja tilanteet joiltain osin omasta elämästämme sekä havainnoistamme päiväkodeissa ja kouluissa. Herkkänä lapsena kasvaminen isoissa lapsiryhmissä esimerkiksi päiväkodissa on luonut tiettyjä haasteita elämäämme ja olemme kokeneet sensitiivisen kasvattajan tärkeän roolin positiiviseen itsetunnon kehitykseen. Osaltaan tämä vaikutti siihen, että mielenkiintomme kohdistui juuri lasten erityisherkkyyteen ja sen eri ilmenemismuotoihin. Tutkimusaihettamme on lisäksi melko vähän tutkittu, vaikka tämän hetkisen tutkimustiedon perusteella se koskettaa joka viidettä lasta ja aikuista - myös tämä vaikutti päätökseemme valita juuri se aiheeksemme.

Tutkimuksemme edetessä löysimme lähtötasomme ajatuksia tukevaa tutkimustietoa, mutta yllätyimme myös monista esille tulleista seikoista. Näkemyksemme herkkyyden piirteistä muuttui ja laajeni, ja yhtenä esimerkkinä voisimme mainita erityisherkkien lasten eri tilanteisiin reagoinnin vaihtelevat muodot; jotkut herkistä lapsista voivat olla levottomia tai saada kiukkukohtauksia heille haasteellisen tilanteen edessä. Tämä oli meille uutta tietoa, sillä aiemmin olimme ajatelleet herkkien olevan ainoastaan hiljaisia ja "kilttejä". Lisäksi mielenkiintomme kohdistui hieman kauaskantoisempaan, mutta herkkien lasten tulevaisuuteen vaikuttavaan Aronin ajatukseen, jossa hän toteaa, että ihmisyyhteisölle on hyötyä yksilöistä, jotka pysähtyvät tarkkailemaan tilannetta ennen toimimista. Tämän ansiosta he havaitsevat mahdolliset vaarat ennen muita ja voivat kiirehtiä hoitamaan tilanteen. Herkillä yksilöillä on taipumus pohtia seurauksia tarkkaan ja he vaativat usein myös muita harkitsemaan päätösten vaikutuksia ja pyrkimään heitä tavoittelemaan parasta mahdollista toimintasuunnitelmaa. Erilaiset ihmistyypit hyödyttävät siis toinen toisiaan. (Aron, 2015, 40.)

Käytimme tutkielmamme aineistona tutkimusartikkeleita, kirjallisuutta sekä lakeja ja säädöksiä, jotka liittyivät varhaiskasvatukseen. Tutkimuksemme toteutettiin triangulaatiossa kahden tutkijan kesken. Tutkija kykenee ylittämään omat ennakkoluulonsa triangulaation avulla, sillä hän ei voi tällöin sitoutua vain yhteen näkökulmaan (Sarajärvi & Tuomi, 2018). Tämän näkemyksen pohjalta koimme yhteistyömme lisäävän tämän tutkimuksen luotettavuutta. Toisaalta havaitsimme, että yhteistyössä tehty tutkimus vaatii enemmän aikaa,

sillä päätöksiä ei voi tehdä yksin vaan niistä on keskusteltava yhdessä toisen tutkijan kanssa. Pohdimme tutkimuksemme luotettavuutta myös muun muassa tutkimuslähteiden alkuperän kannalta. Tutkimusprosessimme aikana tietoa etsiessämme törmäsimme usein Elaine Aronin nimeen. Hän on tehnyt laajaa aiheeseen liittyvää tutkimusta ja on ollut osallisena useissa siihen liittyvissä tutkimusryhmissä. Aron on julkaissut aiheeseen liittyvän suomennetun “klassikkoteoksen”, jonka johdosta päätimme käyttää sitä tutkimukssamme. Pyrimme siihen, että tutkimuksessa ei olisi liikaa artikkeleita ja julkaisuja vain samalta henkilöltä, sillä koimme sen vaikuttavan tutkimuksen luotettavuuteen negatiivisella tavalla. Tämän takia pyrimme etsimään tutkimustietoa laajasti niin kansainvälisistä tietokannoista kuin kotimaisesta tutkimuksestakin ja kiinnittämään erityistä huomiota myös muiden kuin Aronin tutkimuksiin.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus metodina oli mielestämme toimiva juuri tähän tutkimukseen, sillä näillä pohjatiedoilla voimme tulevaisuudessa siirtyä kvantitatiiviseen tutkimukseen aiheen tiimoilta. Aihe on laaja ja siitä riittää vielä tutkittavaa ja pohdimme, että pro gradu -vaiheessa voisimme tutkia erityisherkkyyttä alle kouluikäisillä heidän omiin kokemuksiinsa pohjautuen. Lasten oma ääni olisi mielestämme tärkeää saada kuuluviin, sillä lapsen oma näkökulma voisi avata erityisherkkyyden käsitettä vielä laajemmin. Tämän tutkielman teoritietojen pohjalta tutkimusta olisi mielestämme luontevaa jatkaa tällaiseen empiiriseen tutkimukseen. Pohdimme tutkielmamme luotettavuutta myös ajan kannalta; kuten Sarajärvi & Tuomi (2018) mainitsevat, tutkimuksen luotettavuutta parantaa riittävä aika, joka tutkijalla on siihen käytettävänä. Koimme, että aikataulu oli riittävä, sillä aloitimme tutkimuksemme teon aineiston keräämisellä ja lajittelulla syksyllä 2018 ja saimme sen kirjoitettua keväällä 2019 - aikaa oli käytettävissä siis liki puoli vuotta.

Tutkimusaiheemme on laaja ja monitahoinen. Koimme, että tutkimuskysymyksiin vastaaminen on sitä kautta haastavaa. Ei ole yhtä oikeaa tapaa toimia herkän lapsen kanssa ja lisäksi erityisherkkyyks ilmenee useilla eri tavoilla ja vaikuttaa siksi yksilöllisesti herkän lapsen toimintaan päiväkodin sosiaalisessa ympäristössä. Onnistuimme mielestämme siitä huolimatta poimimaan aineistosta tärkeimmät näkökulmat tutkimuskysymyksiimme liittyen. Nyt tutkimuksen lopussa toteamme kuitenkin, että spesifisten vastausten saamiseen tutkimuskysymyksiimme liittyen olisimme voineet rajata aihetta vielä tiukemmin. Kaiken kaikkiaan koemme kuitenkin tutkielmamme olevan kokonaisuudessaan onnistunut.

Mielestämme tärkein tutkimuksessamme ilmennyt asia oli kasvattajan rooli herkän lapsen kehityksessä. Esimerkkinä tästä käytämme jo alussa lainaamaamme Tove Janssonin tarinaa näkymättömästä lapsesta Ninnistä - hänen pelastukseensa ilmaantuu perhe ja erityisesti perheen äiti eli mamma, joka muun muassa tyrmää muiden ajatuksen siitä, että lapsi täytyisi viedä lääkäriin ujoutensa takia. Tämän tilalta hän ehdottaa, että näkymättömän lapsen annettaisiin olla rauhassa, sillä mamman näkemyksen mukaan lapsi haluaa olla näkymätön. Turvallisen aikuisen läsnäolon myötä näkymätön lapsi ilmaantuu vähä vähältä enemmän näkyviin;

“Isä iski silmää Muumipeikolle, virnisti leveästi ja alkoi hiipiä hitaasti äidin taakse.

*Ei hän tietenkään aikonut heittää äitiä veteen, niin kuin oli tehnyt ennen äidin ollessa nuori.
Ehkä ei edes pelästytä, vaan ainoastaan huvittaa hiukan lapsia.*

Mutta ennen kuin hän ehti perille, kuului kiljahdus ja punainen salama lensi yli laiturin. Isä ulvahti ja pudotti hattunsa mereen. Ninni oli upottanut pienet näkymättömät hampaansa isän häntään, ja ne olivat terävät.

-Hyvä, hyvä! Myy huusi. -En olisi itsekään osannut paremmin!

*Ninni seiso laiturilla, ja punaisen otsatukan alta näkyivät vihaiset kasvot ja pieni pystynenä.
Hän sähisi isälle kuin kissa.*

-Uskallappas vain heittää hänet suureen, kauheaan mereen! hän huusi.

-Hän näkyy, hän näkyy! huusi Muumipeikko. -Hänhän on suloinen!

-Vai muka suloinen, sanoi Muumipappa ja tutki purtua häntäänsä. -Tyhmin, hupsin ja virheellisimmin kasvatettu lapsi, minkä milloinkaan olen nähnyt, oli hänellä sitten pää tai ei.

Isä laskeutui laiturille ja yritti onkia kepillä hattua merestä. Mutta miten ollakaan, hän liukastui ja molskahti päällään veteen.

Hän pulpahti heti pinnalle, seiso pohjalla kuono veden yläpuolella ja korvat täynnä liejua.

-Voi! huusi Ninni. -Miten hassua! Miten ihmeellistä! Ja hän nauroi niin että koko laituri tärisi.

-Hän ei tietääkseni ole nauranut koskaan ennen, Tuu-tikki sanoi hämmästyneenä. -Minun mielestäni te olette muuttaneet lapsen niin, että hän on pahempi kuin pikku Myy. Mutta pääasia sentään, että hän näkyy.

-Se on kokonaan isoäidin ansiota, sanoi äiti.”

(Jansson, 2010, 92-102)

LÄHTEET

- Booth, Charlotte & Fox, Elaine & Standage, Helen (2015) *Sensory-processing sensitivity moderates the association between childhood experiences and adult life satisfaction*. *Personality and Individual Differences* 87:24-29.
- Acevedo, Bianca P & Aron, Elaine N & Aron, Arthur & Sangster, Matthew-Donald & Collins, Nancy & Brown, Lucy L (2014) *The highly-sensitive brain: an fMRI study of sensory processing sensitivity and response to others' emotions*. *Brain and Behavior* 4:4, 580-594.
- Aron, Arthur & Ketay, Sarah & Hedden, Tray & Aron, Elaine N. & Marcus, Hazel Rose & Gabrieli, John D.E (2010) *Temperament trait of sensory processing sensitivity moderates cultural differences in neural response*. *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 5:2-3, 219-226
- Aron, Elaine (2013) *Erityisherkkä ihminen*. Helsinki: Nemo.
- Aron, Elaine (2015) *Erityisherkkä lapsi*. Helsinki: Nemo.
- Ayres, A Jean (2008) *Aistimusten aallokossa. Sensorisen integraation häiriö ja terapia*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Borries, Franziska (2012) *Gibt es 'die hochsensiblen' ? - Sencory-processing sensitivity: Dimension oder klassenvariable?* [https://www.unibielefeld.de/psychologie/abteilung/arbeitsseinheiten/04//HOMEPAGE/ostendorf/Abstracts/Talks/Borries+Ostendorf\(2012\).Gibt%20es%20die%20Hochsensiblen%20-%20SPS-Poster-deutsch.pdf](https://www.unibielefeld.de/psychologie/abteilung/arbeitsseinheiten/04//HOMEPAGE/ostendorf/Abstracts/Talks/Borries+Ostendorf(2012).Gibt%20es%20die%20Hochsensiblen%20-%20SPS-Poster-deutsch.pdf) Luettu 10.3.2019.
- Eklund Tegar, Nina (2013) *Det är svårt att vara mig... Om skolelever som kategoriserar sig som högekänsliga*. Umeå: Umeå Universitet. Sivut 1-38.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino. E-kirja.
- Gerstenberg, Friederike X.R (2012) *Sensory-processing sensitivity predicts performance on a visual search task followed by an increase in perceived stress*. *Personality and Individual Differences* 53:4 496-500.

- Haapamäki Jouko, Kaipio Kalevi, Keskinen Soili, Uusitalo Ilkka & Kuoksa Maria (2000) *Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusympäristönä*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Higley, J. D., & Suomi, S. J. (1989) *Temperamental reactivity in non-human primates*. Teoksessa G. A. Kohnstamm, J. E. Bates, & M. K. Rothbart (toim.) *Temperament in childhood*. Sivut: 153-167. Oxford, Englanti: John Wiley & Sons.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2018) *Kerronnallinen tutkimus*. Teoksessa Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus. E-kirja. Ei sivunumerointia.
- Heinonen Hanna, Iivonen Esa, Korhonen Merja, Lahtinen Nina, Muuronen Kaisu, Semi Ritva & Siimes Ulla (2016) *Lasten oikeudet ja aikuisten velvollisuudet varhaiskasvatuksessa*. Juva: Bookwell Oy.
- Helenius Aili & Lummelahti Leena (2018) *Varhaiskasvatus. Perusteita*. Helsinki: BoD – Books on Demand.
- Hurme Kira & Kyllönen Tarmo (2014) *Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin*. Juva: Bookwell Oy.
- Jaggiellowich, Jadzia & Aron, Arthur & Aron, Elaine (2016) *Relationship Between the temperament trait of sensory processing sensitivity and emotional reactivity*.
- Jansson, Tove (2010) *Näkymätön lapsi ja muita kertomuksia*. Helsinki: WSOY.
- Kanninen Katri & Sigfrids Arja (2012) *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. Juva: Bookwell Oy.
- Keogh, Barbara K. (2003) *Temperament In The Classroom: Understanding Individual Differences*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Koivula Merja (2010) *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Laane Taina (2019) *Vahvuutena herkkyys. Kirjeitä hänelle, joka kokee syvästi*. Helsinki. Kirjapaja.
- Manninen, Sylvi-Sanni (2014) *Outolintu, erilainen. Tutkimusraportti yliherkästä väri-ihmisestä muotojen yhteiskunnassa*. Vantaa: Ajatushattu Kustannus.

- Marjanen Päivi, Ahonen Janica & Majonen Linda (2013) *Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys*. Teoksessa Marjanen Päivi, Marttila Marjaana & Varsa Marjo (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. Juva: Bookwell Oy.
- Mattila, Juhani (2014) *Herkkyys ja sosiaaliset pelot*. Helsinki: Kirjapaja.
- Neitola Marita (2013) *Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisöissä*. Teoksessa Marjanen Päivi, Marttila Marjaana & Varsa Marjo (toim.) *Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lapsen hyvinvoinnille*. Juva: Bookwell Oy.
- Opetushallitus (2016) *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Luettavissa: https://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. Luettu 12.3.2019
- Opetushallitus (2016) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016*. Luettavissa: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf. Luettu 11.10.2018.
- Piironen-Malmi Ulla & Strömberg Seija (2008) *Välittämisen pedagogiikka*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Pluess, Michael (2015) *Individual Differences in Environmental Sensitivity*. Child development perspectives 9:3, 138-143.
- Raina Liisa & Haapaniemi Rauno (2005) *Yksilöt yhdessä. Kasvatus ja persoonan laatu*. Tallinna: AS Pakert kirjapaino.
- Salminen, Ari (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Salmivalli, Christina (2008) *Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi - Uudistettu laitos*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. E-kirja. Ei sivunumerointia.
- Satri, Janna (2019) *Herkkyys voimavaraksi. Tietoa erityisherille ja heitä kohtaaville*. Helsinki: Viisas Elämä Oy.

Sinkkonen Jari (2018) *Kiintymyssuhteet elämänkaareissa*. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.
E-kirja. Ei sivunumerointia.

Suomen Perustuslaki 6 § 11.6.1999/731 Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Varhaiskasvatuslaki 2 §, 3 § 540/2018 Saatavilla:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp445757408>.

Vilkka, Hanna (2017) *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: Ps-kustannus. E-kirja. Ei sivunumerointia.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 2 § 29 § (1989) Suomen Unicef. Saatavilla:
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu
13.3.2019

LIITEET

Liite 1

Arviointilomake vanhemmille. Aron (2015) Erityisherkkä lapsi 57-61.

I. Herkkyyden muodot (rastita lasta kuvaavat piirteet)

__ *Fyysinen, matala ärsykekyynys - esimerkiksi:*

Herkkyyys vaatamateriaaleille, karheille sukille, hankaaville pesumerkeille. Huomaa vähäiset äänet ja hajut.

__ *Fyysinen, voimakkaat reaktiot – esimerkiksi:*

Tavallista suurempi kipuherkkyyys. Kovat äänet häiritsevät

__ *Fyysinen, monitahoisuus – esimerkiksi:*

Ei pidä väkijoukoista tai hälinästä. Haluaa syödä ruoka-aineet erikseen ja kaihtaa mausteisia ruokia.

__ *Emotionaalisuus, matala ärsykekyynys - esimerkiksi:*

Eläytyy voimakkaasti muiden tunnetiloihin. Ymmärtää eläimiä, vauvoja, kehonosia ja kasveja (sellaisia, jotka eivät osaa puhua).

__ *Emotionaalinen monitahoisuus – esimerkiksi:*

Tekee kiinnostavia tulkintoja toisista ihmisistä. Elävä, monipuolinen unimaailma.

__ *Emotionaalisuus, voimakkaat reaktiot – esimerkiksi:*

Itkee helposti. Eläytyy muiden kärsimyksen voimakkaasti.

__ *Uudet asiat ja tilanteet, matala ärsykekyynys - esimerkiksi:*

Huomaa pienet muutokset muiden vaatetuksessa tai ympäristössä. Sietää parhaiten pieniä tai asteittaisia muutoksia.

__ *Uudet asiat ja tilanteet, monitahoisuus – esimerkiksi:*

Ei nauti monista samanaikaisista uusista asioista tai tapahtumista. Pelkää suuria muutoksia,

kuten uuteen kaupunkiin muuttamista.

__ *Uudet asiat ja tilanteet, voimakkaat reaktiot – esimerkiksi:*

Ei halua tulla yllätetyksi, säikäytetyksi tai joutua kokemaan nopeita muutoksia. Epäröi aina uudessa ympäristössä.

__ *Uudet sosiaaliset tilanteet, matala ärsykekyynnys - esimerkiksi:*

Lämpää hitaasti tavatessaan uudestaan ihmisen, jota ei ole nähnyt pitkään aikaan. Huomaa pienetkin muutokset ihmisessä, jota ei ole nähnyt pitkään aikaan.

__ *Uudet sosiaaliset tilanteet, monitahoisuus - esimerkiksi:*

Mitä oudompi lapsen kohtaama ihminen on, sitä varautuneemmin hän käyttyy. Ei pidä suurista ryhmistä, joissa ei tunne entuudestaan kaikkia.

__ *Uudet sosiaaliset tilanteet, reaktioiden voimakkuus – esimerkiksi:*

Ei halua joutua huomion keskipisteeksi vieraiden ihmisten keskellä. Ei halua tutustua moniin uusiin ihmisiin yhtä aikaa.

Arvioi seuraavaksi lastasi Thomasin ja Chessin nimeämän seitsemän piirteen avulla.

1. Aktiivisuus ja energiataso: Matala – Keskitasoinen – Korkea
2. Tunneilmaisun intensiivisyys: Matala – Keskitasoinen – Korkea
3. Rytmisyys: Matala – Keskitasoinen – Korkea
4. Sopeutuvuus: Matala – Keskitasoinen – Korkea
5. Ensireaktio eli lähestyminen tai vetäytyminen: Lähestyy – Käytös vaihtelee - Vetäytyy
6. Sinnikkyys (keskittymisen aste): Matala – Keskitasoinen - Korkea
7. Häirittävyys (huomio siirtyy helposti uuteen ärsykkeeseen): Matala – Keskitasoinen – Korkea

Merkitse seuraavaksi lapsesi muut vahvuudet:

Taiteelliset kyvyt

Tieteelliset taipumukset

Taidot päättelyä vaativissa peleissä

Liikunnallisuus

Kärsivällisyys

Empatiakyky

Tunnollisuus
Huumorintaju
Kiinnostus henkisyys tai hengellisyys
Älykyys
Ystävällisyys
Sosiaalinen oikeudentaju
Muuta _____

Lapsellesi mielestäsi ongelmia tuottavat alueet. Joitakin mahdollisia esimerkkejä:

Koordinaatio-ongelmat ja liikunnalliset ongelmat
Ujous, pelokkuus ja torjutuksi tulemisen pelko
Käytöksen tai mielialan kielteisyys
Jääräpäisyys
Töykeys, itsekkyyden, toisten huomioonpuute
Ylikiltteys
Kyvyttömyys jutustella kevyesti
Viettää liikaa aikaa ruudun ääressä
Vihamielisyys
Äänekkyyden, rajuus
On tullut muiden torjumaksi vihamielisyytensä takia
On tullut muiden torjumaksi vetäytyvyytensä vuoksi
Hidas oppimiskyky
Oppimisvaikeuksia
Tarkkaavaisuushäiriö
Muuta _____

Luuletko merkitsemiesi ongelma-alueiden olevan ongelmia kenelle tahansa vanhemmalle, vai ovatko ne asioita jotka vaivaavat vain sinua? (Voisiko joku ongelmana pitämäsi olla "pikku juttu" jossain muussa perheessä?)

Yllättävät tapahtumat ja elämäntilanteiden muutokset vaikuttavat lapsen elämään ja kehitykseen. Poimi alla olevasta listasta hänen elämäänsä liittyvät kohdat. Kirjoita kunkin valitsemasi asian tai tapahtuman viereen siitä, mitä vaikutuksia ajattelet niillä olleen lapseesi?

Muutto
Avioero

Sairaus

Kuolemantapaus perheessä

Läheisen ystävän tai rakkaan lemmikin kuolema

Perheenjäsenen somaattinen tai psyykkinen sairastuminen

Aiempi fyysinen tai seksuaalinen hyväksikäyttö

Pitkäaikainen vähävaraisuus

Ahdasmielisyys

Poikkeuksellinen menestys, palkinnot, saavutukset

Julkinen huomio

Läheisen ystävän saaminen

Eriytynyt vanhempi ystävä ja neuvonantaja (myös läheinen isovanhempi tai opettaja)

Matka tai muu pysyvän vaikutuksen tehnyt kokemus

Opinnot ja vakavat harrastukset (musiikki, urheilu jne.)

Vapaa-ajan harrastukset (jalkapallo, partio jne.)

Epätavallinen asuinympäristö (maa, suurkaupunki, keskikaupunki, maatila jne.)

Uskonnollinen kasvatus

Läheinen kosketus kulttuuriin (on käynyt usein teatterissa ja konserteissa, kotona vieraillee usein tieteenharjoittajia tai taiteilijoita)

Muuta: _____

Kirjoita nyt sivu tai kaksi lapsestasi yllä olevien esimerkkien perusteella - eräänlainen yhteenveto, ikään kuin kertoisit hänestä jollekulle toiselle.

- Aloita lapsesi erityisherkkyydestä ja huomioi sen jälkeen hänen muut luonteenpiirteensä.
- Luettele lapsen vahvuudet.
- Kerro sen jälkeen, mitkä ovat mielestäsi ongelma-alueita.
- Miten oma suhtautumisesi vaikuttaa ongelmiin (voisiko joku muu ajatella, etteivät ne ole lainkaan ongelmia)?
- Kerro, kuinka vahvuudet tai ongelmat ovat lisääntyneet tai lieventyneet lapsen elämän aikana.
- Pohdi lapsen herkkyyttä. Millainen vaikutus sillä on ollut hänen vahvuuksiinsa?
- Entä miten se on vaikuttanut ongelma-alueisiin?
- Onko herkkyydestä ollut apua ongelmien voittamisessa?
- Milla tavalla herkkyyys on ollut osallisena lapsesi keskeisissä elämäntapahtumissa? Voimistiko tai vähensikö se tapahtumien aiheuttamia vaikutuksia?
- Palaa kirjoittamaasi ja alleviivaa kaikki uusi, mitä olet oppinut harjoituksen aikana. Kuinka luulet sen vaikuttavan tapaasi toimia lapsen kanssa vastaisuudessa?

Säilytä kirjoittamasi sivut, sillä niistä saattaa olla joskus hyötyä: ne voi ehkä antaa luettavaksi opettajalle, pitkäaikaiselle hoitajalle, lääkärille tai perheenjäsenelle.

Liite 2

“Onko lapsesi erityisherkkä” - kysely vanhemmille. Aron (2015) Erityisherkkä lapsi, 25-26.

Kysely vanhemmille

Vastaa jokaiseen kysymykseen parhaasi mukaan. Vastaa K (kyllä), jos väittämä sopii tällä hetkellä lapsesi ainakin joissain määrin tai on pitänyt paikkansa merkittävän ajan menneisyydessä. Vastaa E (ei), jos väittämä ei juurikaan kuvaa lastasi tai ei ole aiemminkaan pitänyt paikkaansa hänen kohdallaan.

Lapseni...

1. **K E** Pelästyy helposti.
2. **K E** Valittaa kutiavista vaatteista, hiertävistä saumoista sukissa tai hankaavista pesumerkeistä.
3. **K E** Ei yleensä nauti suurista yllätyksistä.
4. **K E** Oppii yleensä paremmin lempeällä ohjauksella kuin ankarista rangaistuksista.
5. **K E** Tuntuu lukevan ajatuksiani.
6. **K E** Käyttää ikäisekseen hienoja sanoja.
7. **K E** Huomaa vähäisenkin epätavallisen hajun.
8. **K E** On nokkelan huumorintajuinen.
9. **K E** On hyvin herkkävaistoinen.
10. **K E** On vaikea käydä nukkumaan jännittävän päivän jälkeen.
11. **K E** Sopeutuu huonosti isoihin muutoksiin.
12. **K E** Haluaa vaihtaa vaatteensa, jos ne ovat kostuneet tai hiekkaiset.
13. **K E** Kyselee paljon.
14. **K E** Tavoittelee täydellisyyttä.
15. **K E** Vaistoa muiden huolestuneisuuden.
16. **K E** Pitää rauhallisista leikeistä.
17. **K E** Tekee syvällisiä ja ajatuksia herättäviä kysymyksiä.
18. **K E** On hyvin kipuherkkä.
19. **K E** Ei viihdy meluisissa paikoissa.
20. **K E** Havaitsee pienet yksityiskohdat (jonkin tavaran vaihtaneen paikkaa, muutoksen toisen ihmisen olemuksessa jne.).
21. **K E** Ei kiipeä harkitsematta korkeisiin puihin, telineisiin jne.
22. **K E** Suoriutuu asioista parhaiten tutussa seurassa.
23. **K E** Tuntee syvästi.

Pisteytys:

Jos vastasit “kyllä” ainakin kolmeentoista väittämään, lapsesi on todennäköisesti erityisherkkä.

Yksikään psykologinen testi ei ole kuitenkaan niin aukoton, että lapsen kasvatuksen voisi perustaa pelkästään sen varaan. Voi myös olla aiheellista olettaa lapsen olevan erityisherkkä, jos vain yksi tai kaksi kohtaa sopivat häneen, jos ne kohdat ovat erittäin kuvaavia.